

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV BOHEMISTIKY

Bakalářská práce

2008

Romana KOSTOHRYZOVÁ

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Filozofická fakulta
Ústav bohemistiky

Bakalářská práce
„VYBLEDLÉ LEBKY BEZNADEJÍ
NA OSTNATÝCH DRÁTECH SE CHVĚJÍ“

Vedoucí práce: doc. PaedDr. Michal Bauer, Ph.D.

Autorka práce: Romana Kostohryzová

Studijní obor: Bohemistika v praxi

Ročník: 3

2008

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci *Vybledlé lebky beznadějí na ostnatých drátech se chvějí* vypracovala samostatně pouze s použitím literatury uvedené v seznamu.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích dne 5. srpna 2008

.....

Romana Kostohryzová

Děkuji doc. PaedDr. Michalu Bauerovi, Ph.D., za odborné vedení, vstřícnost a mnoho cenných rad i podnětů, které se zásadním způsobem promítly do výsledné podoby práce.

OBSAH

ÚVOD	5
1 MEZNÍ SITUACE	9
1.1 Hlad	9
1.2 Smrt zevšední	13
1.3 Terminální záchvěvy lidskosti	15
1.4 Kolektiv	20
1.5 Osud	23
1.6 Právo útrpné	25
1.7 Martýria žen a dětí	33
1.8 Další perverzní způsob uspokojování sexuálních potřeb	37
1.9 Nemoci a způsoby jejich léčení	41
1.10 Výrobky z lidské kůže	42
1.11 Experimenty	44
1.12 Okrádání	45
1.13 Inteligence	47
1.14 Bůh	48
2 SOCIOLOGIE	51
2.1 Židé	51
2.2 Poláci, Rusové	53
2.3 Češi	55
2.4 Romové, vrazi a zloději	56
2.5 Političtí vězni, kněží	57
2.6 Ženy	59
ZÁVĚR	60
Technické poznámky	63
Anotace	64
Annotation	65
Seznam použité literatury	66

ÚVOD

Druhá světová válka byla epochou, jež se výrazně promítla do osudu každého jedince české společnosti. Nacistický teror přesvědčoval, utlačoval a veškeré nepohodlné či neporobené likvidoval. Aby mohla Hitlerova říše své pilře zpevňovat bezodkladným tempem, zbudovali koncentrační tábory s žalostným motem „Arbeit macht frei!“. Z těchto táborů se nevrátily miliony lidí, ale byli tací, kteří měli to štěstí (alespoň pro danou chvíli), že přežili. Mnozí z nich pak svým svědectvím o koncentračních táborech dali písemnou podobu. „»Někteří lidé reagují na sociální situaci tím, že čtou nebo píší knihy [...]“¹ Chtěli tak snad poukázat na hrůzy, s nimiž se museli vyrovnávat. Možná i na hrůzy, jež se už nikdy nesmí opakovat. Nebo i na hrůzy, které je třeba pomstít. Záměry byly různé, avšak notně se měnily s časovým odstupem od prožitých událostí. Nejen právě proto mohla být pozdější svědectví zabarvena, ale také ovlivněna následnou politickou érou, která smýšlení tehdejší společnosti značně usměrňovala.

Bakalářská práce se tedy specializuje na téma podmínky v koncentračních táborech a chování, současně i pozice jedince v takto krajních situacích, které se (ve vztahu k výše představeným úvahám) vyskytuje v české próze v období 1945 až 1948. Jedná se tak o autentické reflexe napsané dílem za druhé světové války, dílem bezprostředně po jejím skončení. Při volbě autorů jsme se orientovali především na méně známé individuality. Současně jsme se výběr pokusili zaměřit tak, aby se seskupené texty v rámci svých reflexí či ideových přesvědčení co nejvíce odlišovaly. Výsledné shromáždění pak ovlivnila i dostupnost textů. Celkem tedy komparujeme šest dokumentů, jmenovitě: Antonín Hruban *Mauthausen: Z pobytu a života v německém koncentračním táboře třetího stupně*²,

¹ PETRUSEK, Miloslav. *Sociologie a literatura*. 1. vyd. Praha : Československý spisovatel, 1990. s. 21. ISBN 80-202-0165-3.

² HRUBAN, Antonín. *Mauthausen : Z pobytu a života v německém koncentračním táboře třetího stupně*. 2. vyd. V Prostějově : Vydavatelství spolek, 1945. 122 s.

Kolektiv bývalých vězňů *Vzpomínky z koncentráků*³, Josef Míclík *Vzpomínky z Terezína*⁴, Jan Pavel Mladský *Návrat z pekla: Hrůzy z koncentračního tábora v Osvětimi a Buchenwaldu*⁵, František Roblínský *Za dráty koncentráku*⁶, Josef Rudolf *Byl jsem číslem 7809...: Hrůzy a zvěrstva v nacistických koncentračních táborech*⁷.

K uvedenému tématu jsme se uchýlili ve snaze připomenout autory svědectví, kteří byli pozapomenuti, nebo pro nastoupivší režim neakceptovatelní, tudíž důsledně opomíjeni. Současně mne k tomu přimělo vcelku nešťastné nazírání právě koncentrační tábory mnohými (nejen) vrstevníky, které je jak bezděčné, tak mnohdy až neurvale cynické. Proto se také v komparovaných textech zaměřuji na výrazně krutá martýria, která by snad mohla setřít tento neblahý úsudek. V neposlední řadě mne k tomu vedla zvědavost, zda je možné se v tak namnoze zpracovaném tématu dobrat nových skutečností. Je ale třeba také dodat, že mé zájmy jsou především orientovány právě na sociální bezpráví, též i historická pozadí.

Stěžejním záměrem této práce je tedy připomínka poměrů v koncentračních táborech za druhé světové války tak, aby se případný čtenář dokázal vyhranit vůči soudobé tendenci, jež vede k vnímání těchto pohnutých historických událostí jako něčeho samozřejmého. Pokusíme se toho dosáhnout vytčením těch svědectví, jimž se nedostalo včlenění do všeobecného povědomí. V neposlední řadě se budeme věnovat rozdílným reakcím vězňů na mezní situace, v nichž se nalézali.

³ Kolektiv bývalých vězňů. *Vzpomínky z koncentráků*. 1. vyd. Úpice : Svaz osvobozených politických vězňů, 1945. 87 s.

⁴ MÍCLÍK, Josef. *Vzpomínky z Terezína*. 1. vyd. V Praze : Československé akciové tiskařské a vydavatelské podniky, 1945. 88 s.

⁵ MLADSKÝ, Jan Pavel. *Návrat z pekla : Hrůzy koncentračních táborů v Osvětimi a Buchenwaldu*. 1. vyd. Praha : Slovanské nakladatelství Jos. Elstner, 1945. 101 s.

⁶ ROBLÍNSKÝ, František. *Za dráty koncentráku*. 2. vyd. Praha : nákladem autora : Antonín Plechatý [distributor], 1945. 157 s.

⁷ RUDOLF, Josef. *Byl jsem číslem 7809 - - : Hrůzy a zvěrstva v nacistických koncentračních táborech*. 1. vyd. V Brně : Novela, 1945. 226 s.

Neopomeneme nahlédnout na rozličná stanoviska autorů textů, jejichž odlišnost je mnohdy velmi zajímavá. Nadto se v závěrečné části práce zaměříme na sociologii vězňů.

Z hlediska zmíněných intencí jsme práci rozčlenili do dvou oddílů, tedy *Mezní situace* a *Sociologie*. Ty jsou uspořádány množstvím kapitol, z nichž se každá zabývá analýzou daného problému. V oddíle prvním odkazujeme a zčásti i čerpáme z díla Tzvetana Todorova.⁸ Ten se v něm zabývá mezními situacemi právě v koncentračních táborech. V rámci tohoto zaměření prezentuje hlavně reakce těch, kteří se v takových krajních situacích vyskytují. Z odborných textů jsme čerpali též z knihy Miloslava Petruska⁹ (viz níže), v seznamu použité literatury pak uvádíme další, jež se naskytly k prostudování ve prospěch zpracování tématu. Je nutno ale podotknout, že v našich úvahách sice odkazujeme na odbornou literaturu, avšak tato práce není zpracována dle jakéhokoli literárně-teoretického směru. Totiž jen těžko bychom pak došli realizace našich záměrů. Také proto jsme se uchýlili k útvaru esejistickému, který je pro naše intence nejpříznavější.

Zároveň je třeba poukázat na úmyslné stírání hranice mezi uměleckou literaturou a memoáry. Učinili jsme tak na základě souhlasu s názorovým přesvědčením Miloslava Petruska, jenž pojímá literaturu jako „sociální fakt“¹⁰ vypovídající o společenských skutečnostech daného období, též ji považuje za „předmět emocionálních reakcí“.¹¹ Výstižně pak nutnost neakceptování těchto bariér postihl v kapitole *Dvě paradigmata sociologie literatury*: „Literární dílo je odrazem nejen tím, že o dané společnosti v daném čase a místě vypovídá, ale také tím, že je jejím produktem, je výslednicí konstelace určitých sociálních sil.“¹²

⁸ TODOROV, Tzvetan. *V mezní situaci*. Přeložila Kateřina Lukešová. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2000. 328 s. Souvislosti; sv. 20. ISBN 80-204-0853-3.

⁹ PETRUSEK, Miloslav. *Sociologie a literatura*, c. d.

¹⁰ Tamtéž, s. 22.

¹¹ Tamtéž, s. 22.

¹² Tamtéž, s. 28.

Uvedené přesvědčení jsme vzali za své také proto, že v době (též v rámci) vzniku námi komparovaných textů byla tato hranice rovněž pomíjena.

V důsledku výše uvedených argumentů jsme upustili od užívání pojmenování ‚vypravěč‘, jež by mohlo odkazovat na poplatná stanoviska literárních teoretiků, s nimiž (jak jsme již zmínili) naše práce nekoresponduje. Autory komparovaných textů, tudíž osoby, jež předkládaná svědectví prožili, tak nazýváme námi vytvořeným termínem ‚přímý svědek‘. Výraz ‚postava‘ pak neužíváme v rámci literárně-teoretických souvztažností označujících jeden z elementů beletristických textů, nýbrž jedince, člověka ve smyslu existenciálním.

Závěrečnou poznámkou v úvodu se obracíme k množství citací, jež se objevují v následujícím textu. Avšak v zájmu příznačného zobrazení autentických zážitků tak, jak je předkládají přímí svědci, je to nezbytné. Jen těžko bychom dosáhli mnohdy značně emocionálních reakcí pouhým opisem daného svědectví. Nadto pak dáváme každému možnost, aby individuálně posoudil podání reflexí, které se u přímých svědků velice různí.

1. MEZNÍ SITUACE

Název této kapitoly je záměrný. Odkazuje totiž na dílo Tzvetana Todorova¹³, který se v něm mimo jiné zabývá mravními postoji jedince a jeho chováním v mezní situaci. Právě z tohoto úhlu pohledu se pokusíme nahlédnout na jednání postav v námi komparovaných dílech. Je totiž velmi zajímavé, jak se v osmi různých textech se stejným námětem dokáží postavy vyrovnávat s totožným či velmi podobným údělem, situací, osudem. Současně se v těch případech, v nichž je to signifikantní, pokusíme demonstrovat nesourodost svědectví přímých svědků. A to v tom smyslu, že se mnohdy právě liší způsob prezentace a nazírání přímých svědků na tutéž skutečnost. Je totiž značně pozoruhodné, jak je na shodné mezní situace (zároveň i na shodné vypořádání se s nimi) nahlíženo různorodě.

Tzvetan Todorov rozděluje charakter na dva různé typy, a to na základě reakcí člověka na mezní situace v koncentračních táborech. Osoby se tak buď uchylují k hodnotám sebezáchovným, nebo mravním. „V prvním případě je ze všeho nejdůležitější zachování mého života a potom lepší uspokojování mých potřeb. V druhém případě jsem toho názoru, že existuje cosi vzácnějšího než sám život: zůstat člověkem je důležitější než zůstat naživu.“¹⁴ Stejně jako Tzvetan Todorov, tak ani my ale nechceme užíváním tohoto rozdělení striktně rozlišit postavy na kladné (s hodnotami mravními) a záporné (s hodnotami sebezáchovnými). Jen těžko totiž můžeme aplikovat černobílé diferencování postav, pokud se ty dostávají do krajních situací, jež oscilují na hranici života a smrti. Jde tedy pouze o formální rozlišení.

1.1 HLAD

Bylo by snad až překvapivé, pokud by se téma hladu v textech o koncentračních táborech nevyskytovalo. Proto ho také nacházíme ve všech komparovaných dílech. Je bohatě zpracováno a často i velmi detailně popsáno.

¹³ TODOROV, Tzvetan. *V mezní situaci*, c. d.

¹⁴ Tamtéž, s. 46.

Aby si čtenář dokázal alespoň částečně uvědomit jednání některých postav, právě za účelem ukojení hladu, jsou mnohdy přiloženy fotografie či ilustrace na kost vyhladovělých lidí. My se zde ale budeme věnovat výše uvedeným východiskům.

Pokud tedy přistoupíme k dělení na charaktery tzv. sebezáchovné a mravní, je třeba v případě tohoto tématu dělení poněkud dále rozčlenit. Je nasnadě, že k osobám mravním můžeme přiřadit ty, které byly ochotny se o svůj ubohý příděl jídla podělit s ještě bídňějšími kolegy. Příímý svědek tak v díle *Mauthausen*, v kapitole *Život českých politických vězňů v Mauthausenu*¹⁵ poukazuje na Čechy, kteří dokázali svými sbírkami jídla zachránit od vyhladovění mnoho spoluvězňů z Ruska. Nepsaným pravidlem v kapitole *Útrapy posledního dne věznění*¹⁶ bylo, že každý propuštěný na svobodu nechal svůj příděl chleba méně šťastným kolegům. I to učinil jedinec ve zmíněné ukázce, i přesto že měl před sebou ještě 200 km cesty domů. Podobné počiny najdeme i ve všech ostatních dokumentech. Pokud nahlédneme, jak jsou tyto činy předkládány v jednotlivých textech, dojdeme k názoru, že jsou považovány buď za samozřejmost, nebo za čin hodný uznání. Omezíme-li se na dva předchozí příklady, je nasnadě první zařadit do činů, jež vyprávějící svědci projektují jako hodné uznání, druhý příklad je pak považován za samozřejmost. Tedy stejný skutek ve dvou různých reflexích.

Postavy sebezáchovné se vyznačují svými podlými krádežemi jídla stejně trpícím kamarádům. Tato situace byla více než samozřejmá mezi Romy, kteří byli ale považováni za vyvrhele (viz oddíl *Sociologie*). O to hůře se krádež jídla hodnotila mezi jinonárodními spoluvězni. Typický příklad najdeme v dokumentu *Za dráty koncentráku*¹⁷. Syn okrádá vlastního otce, vášnivého kuřáka, o cigarety, aby je mohl vyměnit za chléb a potají ho zkonzumovat. „Hodný synáček, který za cenu otcova života přestál nejhorší dobu v táboře, nestyděl se ještě svým krajanům, kteří mu jeho jednání, i jinak velmi nekolegiální vytýkali, nadat

¹⁵ HRUBAN, Antonín. *Mauthausen : Z pobytu a života v německém koncentračním táboře třetího stupně*, c. d., s. 65-66.

¹⁶ RUDOLF, Josef. *Byl jsem číslem 7809 - - : Hrůzy a zvěrstva v nacistických koncentračních táborech*, c. d., s. 147-149.

¹⁷ ROBLÍNSKÝ, František. *Za dráty koncentráku*, c. d., s. 19, 57.

sviní!“¹⁸ V kompovaném textu *Vzpomínky z koncentráků* v kapitole *Vyprávění o Buchenwalde*¹⁹ se zase dočteme případ vězňů (doktoři, radové, důstojníci), kteří byli bohatě zásobeni jídlem balíky z domova a bezcitně toto jídlo prodávali za přemrštěné částky či protislužby chudším a hladovějším. Krádeže a hanebný prodej jídla spolutrpicím hodnotí všichni přímí svědci stejně, jako podlost. Výjimkou, která je ale pouze zmíněna (bez výraznějšího subjektivního hodnocení vyprávějícím), je případ z textu *Byl jsem číslo 7809*²⁰. Sebevrah zanechá dopis na rozloučenou, kde se omlouvá kamarádům, kterým snědl jejich příděl chleba. Chtěl totiž naposledy v životě zakusit pocit plného žaludku. Můžeme pak postavu takového chudáka považovat za sebezáchovnou tak, jak ji objasnil Todorov?

Zde právě vyvstává nutnost rozčlenit dělení charakterů poněkud zevrubněji. Přece nelze tohoto jedince považovat za jednajícího v zájmu zachování svého života. Maximálně můžeme Todorův výklad, v tomto případě, omezit právě na druhou část výroku – že se tedy jedná o uspokojování mých potřeb. Což se zdá být vcelku přijatelné. Ne však pro následující ukázkou. Strašný nedostatek jídla totiž postavy v textech řeší ještě dalšími způsoby. „Oficiálně pak byl hlad potvrzen rozhlasovou vyhláškou velitele tábora na apeláku, že bude potrestán padesáti ranami holí každý, kdo bude přistižen při ohryzávání nebo oloupování kůry se stromů v lágru.“²¹ „K tomu přistupoval hlad, strašlivý hlad třetího stupně, který nutil vězně, aby jedli trávu, kopřivy, lebedu, pampelišky, hnědé uhlí, mazadla na boty, dřevo, stromovou kůru a také nespálené kosti svých spolutrpicelů [...]“²². Zde pak vysvětlení koloritů sebezáchovných musíme omezit na první část výroku - zachování mého života. O uspokojování totiž nemůže být řeč. Ještě více se k takovéto specifikaci musíme nutně přiklonit v případě, kdy

¹⁸ ROBLÍNSKÝ, František. *Za dráty koncentráku*, c. d., s. 19.

¹⁹ Kolektiv bývalých vězňů. *Vzpomínky z koncentráků*, c. d., s. 81-87.

²⁰ RUDOLF, Josef. *Byl jsem číslem 7809 - - : Hrůzy a zvěrstva v nacistických koncentračních táborech*, c. d., s. 55.

²¹ Tamtéž, s. 65.

²² HRUBAN, Antonín. *Mauthausen : Z pobytu a života v německém koncentračním táboře třetího stupně*, c. d., s. 19.

dochází mezi vězni ke kanibalismu. „[...] rozřezali mrtvá těla svých zemřelých kamarádů, vytrhali srdce, játra a plíce a snědli je.“²³ „Černé, hnisající flegmony, z nichž jim vylézali červi po celých stovkách, šířily hrozný zápach. [...] Hladový vězeň se zakousl do flegmony nešťastníka, jenž ležel pod ním a ssál hnis z rány. Vězeň byl do nohy svého kamaráda tak zakousnut, že jsme ho stěží odtáhli.“²⁴ Vzhledem k tomu, že se podobné situace v textech objevují celkem často, můžeme pouze konstatovat, že to nebyl jev výjimečný.

Nutno dodat, že přímí svědci posuzují osoby uchylující se ke kanibalismu spíše jako trosky, jimiž se stali v důsledku zakoušení mezních situací. Hodnocení se už poněkud rozchází v případě požívání nepoživatín. V knize *Byl jsem číslem 7809*²⁵ je Romem požívajícím krabičky od cigaret z pohledu přímého svědka pohrdáno. V ostatních textech už není výrazný národnostní akcent, nýbrž prostě soucit s hladovějícími. Typy lidského chování v případě motivu hladu tak můžeme v našich textech rozlišit na mravní a sebezáchovné. Sebezáchovné pak dále na podtyp zachovávající život a uspokojující potřeby. Jak je zřejmé, motiv hladu je velice působivým tématem v knihách o koncentračních táborech. Čtenáři předkládá různé možnosti vyrovnání se s ním v mezní situaci. Od pospolitosti, přes vykořisťování po nezbytné nechutnosti. Ovšem je třeba také dodat, že člověku lze působením mezních situací, jak tomu dokázaly právě koncentrační tábory, omezit jeho potřeby na minimum. Lidé jsou nadto ještě schopni přežít v případě, že jsou i tyto minimální potřeby umlčovány prostředky limitními. Je tedy nasnadě, že si vězni v koncentračních táborech dokázali na hrůznosti páchané v důsledku enormního hladu přivyknout. Jak ale dokládají naše komparovaná díla, v tomto prostředí si jedinec dokázal zvyknout na daleko otřesnější extrémy.

²³ HRUBAN, Antonín. *Mauthausen : Z pobytu a života v německém koncentračním táboře třetího stupně*, c. d., s. 19-20.

²⁴ Tamtéž, s. 92-93.

²⁵ RUDOLF, Josef. *Byl jsem číslem 7809 - - : Hrůzy a zvěrstva v nacistických koncentračních táborech*, c. d.

1.2 SMRT ZEVŠEDNÍ

K zevšednění totiž u člověka dochází automaticky v případě, že se mu jistého dostává nadbytečně. Jako se porodníkovi zrod života, při denním opakování, stává rutinní záležitostí, stejně tak zevšední i smrt. „Vidí-li člověk okolo sebe umírat tolik lidí, vidí-li, jak jsou nošeny kolem něho mrtvoly, mrtvoly a nic jiného než mrtvoly, postupem času otupí [...]“²⁶ „Spat s mrtvolou v místnosti nebo dokonce po boku, bylo také věcí, na kterou si bylo lze častým opakováním zvyknout bez újmy.“²⁷ Výjimkou, která se však v textech objevuje spíše sporadicky (jelikož jsou čtenáři předkládány častěji situace a zážitky vyvolávající intenzivní emoce, ať již kladné či záporné), jsou postavy volící sebevraždu nejsouce schopné smířit se se všudypřítomnou smrtí.

Pokud blíže nahlédneme na motiv zevšednění smrti, dojdeme k přesvědčení, že v tomto případě není možné rozdělovat osobnosti dle Todorovy úvahy (případně našeho upřesnění). Nelze tedy na člověka nahlížet jako na sebezáchovného, pokud se neustrne nad každým skonem. Navíc to není v koncentračních táborech ani dost dobře možné, jelikož by přihlížející při takovémto masovém vraždění prakticky nemohl dělat nic jiného. Stejně tak reflektuje tuto situaci Tzvetan Todorov: „[...] početnost obětí odosobňuje a nás zbavuje schopnosti soucitu [...]“²⁸ Jak svědci poukazují ve všech komparovaných textech, soucitu nezabavuje pouze všudypřítomná smrt. Slitování, spojené s pomocí oběti postižené krutou pomstou či tvrdým fyzickým ztrestáním, totiž přímo úměrně souviselo s jistotou smrti pro dobrodince. Proto se raději postavy staly k mnohým krutostem netečné, aby si zachovaly vlastní život.

Avšak i v této mezní situaci, kdy se smrt stala všední záležitostí, docházelo ke krajním okolnostem. Mohli bychom snad předpokládat, že už samo zevšednění smrti je mezní situací, která nemůže dále gradovat. Opak je však krutou pravdou,

²⁶ RUDOLF, Josef. *Byl jsem číslem 7809 - - : Hřízy a zvěrstva v nacistických koncentračních táborech*, c. d., s. 88.

²⁷ ROBLÍNSKÝ, František. *Za dráty koncentráku*, c. d., s. 126.

²⁸ TODOROV, Tzvetan. *V mezní situaci*, c. d., s. 186.

kteřá poukazuje, jak moc dokázaly koncentrační tábory udusit základní lidské vlastnosti. „Na revíru pěstovali si někteří hladoví kamarádi své mrtvolky. Zemřeli některý z jeho spoluspáčů na téže posteli, zatajil vězeň jeho smrt a fasoval za něho jídlo a raději spal s mrtvolou i několik dní, dokud mrtvolný zápach smrt neprozradil.“²⁹ „Vězňů bylo ve vagonech tolik, že se udusili. Druzí kamarádi je pak ohryzali z hladu. Když se otevíraly v Dachau tyto vagony, vypadávaly z nich ohryzané mrtvolky.“³⁰

Lidé se tak v mezních situacích koncentračních táborů stávají vůči smrti apatickými, přesto ale citově neteční nejsou důsledně. Zde můžeme opět poukázat na to, jak přímí svědci podávají rozdílně stejný motiv. Neúplná citová absence je částečně předkládána implicitně. Čtenář se jí může dovtípit z jednání postav. Ty sice tvrdí, že jim smrt v koncentračních táborech zevšedněla, přesto zapláčí nad pohnutou smrtí některého nevolníka či utýrání bližšího spoluvězně. Na druhé straně pak vyprávějící nedůslednou citovou absenci vyjadřují explicitně v přímých promluvách (vnitřních monolozích) postav. „Smrt nám úplně zevšedněla, nikdo z ní neměl strachu a přece tolik bolelo, když kamarád byl ubit, zastřelen nebo umíral pod botou surových nacistických vrahů.“³¹ Zde si můžeme všimnout výrazného akcentu, který jedinec přisoudil oběti. Soucit se totiž dostavoval ‚pouze‘ v případě smrti kamaráda. Naproti tomu se v následující ukázce člověk nejenže neomezuje v soucitu na své přátele, ale zároveň ruší veškeré předešlé úvahy o zevšednění smrti. „Pláč a nářek zarýval se jako nůž do našich mozků, hrůzou nám vstávaly vlasy na hlavě, když jsme musili přihlížet k tomu, jak takovýmhle bestiálním způsobem zbavují života celý transport asi na dva tisíce lidí, že je zabíjejí, střílejí a otravují v plynových komorách.“³² Můžeme však konstatovat, že to není zrušení našich úvah do důsledku, jelikož se v rámci této

²⁹ HRUBAN, Antonín. *Mauthausen : Z pobytu a života v německém koncentračním táboře třetího stupně*, c. d., s. 34.

³⁰ Kolektiv bývalých vězňů. *Vzpomínky z koncentráků*, c. d., s. 58.

³¹ HRUBAN, Antonín. *Mauthausen : Z pobytu a života v německém koncentračním táboře třetího stupně*, c. d., s. 65.

³² Kolektiv bývalých vězňů. *Vzpomínky z koncentráků*, c. d., s. 66.

ukázky jednalo o extrémně drastické, zároveň i na množství obětí nezvykle početné, vraždění.

Pokud k zevšednění smrti dojde, pak tedy ne u všech vězňů identicky. Neznamená to však, že budeme tento psychický proces posuzovat u každého jednotlivce individuálně. Jde nám spíše o závěrečné shrnutí předešlých úvah, z nichž vyplývá, že zevšednění smrti v koncentračních táborech je tedy sice procesem různorodým, zároveň ho ale můžeme diferencovat dle jistých specifik. Čtenář se tak setkává s osobnostmi, které jsou vůči stále přítomné smrti imunní pouze do té doby, kdy jsou svědky výrazně brutálních vražd či skonání jim osob blízkých. Jiné pak již cítí rozechvění pouze při smrti osoby jim blízké. Mezní stadium zevšednění smrti nastává ve chvíli, kdy se týraný stává vzhledem k nelidskému zacházení a psychickému i fyzickému strádání apatickým. To však graduje v případě, kdy se apatie mění v bestiálnost. Člověk pak jedná důsledně sebezáchovně bez jakýchkoliv konvencí³³.

Naše reflexe o zevšednění smrti v koncentračních táborech můžeme uzavřít myšlenkou jednoho ze svědků, která vystihuje právě podstatu těchto reflexí: „To byla nejhroznější vina koncentráků, že rozbily lidské duše, že vzaly lidem cit a lásku k lidem.“³⁴ Zároveň však byla jednou z hlavních podmínek pro přežití v koncentračních táborech také schopnost přehlížet neustálou smrt, tyranii. Autoři textů nám však nepředkládají ‚pouze‘ jedince, kteří byli nuceni vypořádat se se smrtí všudypřítomnou, ale také postavy, které byly nuceny vyrovnat se se smrtí vlastní!

1.3 TERMINÁLNÍ ZÁCHVĚVY LIDSKOSTI

„V koncentračním táboře mohou člověku vzít úplně všechno až na jediné: konečnou svobodu při rozhodování, jak se v předem daných podmínkách zachová.“³⁵ A právě na rozdílné reakce v takto konečných mezních

³³ Viz odkaz 15.

³⁴ Kolektiv bývalých vězňů. *Vzpomínky z koncentráků*, c. d., s. 78.

³⁵ TODOROV, Tzvetan. *V mezní situaci*, c. d., s. 68.

situacích se pokusíme nahlédnout. Odezvy můžeme opět rozdělit dle Todorova dělení charakterů, tedy na sebezáchovné a mravní. Je však třeba jistého upřesnění. Osoby s rysy mravními se dovedou v zájmu zachování své humánní důstojnosti vzdát poslední naděje na život, a tak konají pozoruhodně bodré činy. Lidé s rysy sebezáchovnými si naopak udržují i tu nejméně střízlivou naději na přežití do poslední chvíle života, čímž se vyhýbají jakýmkoliv činům, které by je o ně mohly připravit. Navíc se snaží jakýmkoliv způsobem uchránit svůj život.

Nejčastějším jevem, který můžeme u vězňů stojících tvář v tvář smrti zpozorovat, je zachování humánní důstojnosti. Na to však poukázal i Todorov a zároveň rozvinul myšlenku o schopnosti jedince, díky níž si tuto důstojnost dokázal zachovat: „Aby si člověk zachoval důstojnost, musí proměnit moment útisku v moment svobody; v případě krajního útisku to znamená vykonat jako akt vlastní vůle to, k čemu je člověk nucen.“³⁶ To dokazují vězni jdoucí na popravu se vzdorovitou odhodlaností: „[...] musím prohlásiti, že žádný z těch kamarádů, které jsem viděl umírat, neprosil o milost. Všichni šli zpřímá, se vztyčenou hlavou, hrdě a nebojácně a mnozí z nich se ani nechtěli obrátit čelem ke zdi. Klidně zírali smrti vstříc [...].“³⁷ Mnozí se pak odhodlají k činům až revoltujícím, jelikož už nemají co ztratit vzhledem k tomu, že stojí tvář v tvář smrti. Navíc odvahou v tak krajní situaci, kterou je v tomto případě smrt, dokázali mnoho přihlížejících spoluvězňů posílit. „Někteří volali svým kamarádům poslední pozdravy a žádali je, aby doma jejich rodinám a všemu českému občanstvu oznámili a připomínali způsob ubíjení politických vězňů v Mauthausenu, jiní provolávali slávu československé vlasti a pak hrdinně umírali.“³⁸ Nejzajímavější příklad takového odboje se můžeme dočíst v knize *Mauthausen*³⁹. Dvašedesát českých žen mělo být popraveno zastřelením. Nastupovaly na popravu po osmi. Vždy se celá skupina dala do pohrdavého smíchu, který vyvedl popravčí četu

³⁶ TODOROV, Tzvetan. *V mezní situaci*, c. d., s. 69.

³⁷ HRUBAN, Antonín. *Mauthausen : Z pobytu a života v německém koncentračním táboře třetího stupně*, c. d., s. 43-44.

³⁸ Tamtéž, s. 19.

³⁹ Tamtéž, s. 118-119.

z míry tak, že třetí skupinu už nedokázala ani řádně zasáhnout. „A pak, když se stavěla čtvrtá osma žen na popraviště, stalo se něco, co tábor dosud neviděl. SS-mani Kofler a Farkacz odhodili pušky na zem a odcházeli. – Farkacz volal ještě na Bachmayera: »Jsem vrah, ale tyto ženy vraždit nebudu.«⁴⁰ Žel, zbývající ženy ušetřeny nebyly, naopak sešly ze světa ještě horší smrtí, byly zplynovány.

Lhostejnost, výsměch, ani od vážné výroky nebyly tím posledním, čím vězni dokázali dát najevo svou mravní úroveň. V neposlední řadě se můžeme ve většině komparovaných textů dočíst o význačných skutcích. Snad nejpůsobivější je statečnost jedné židovky, která čekala společně s ostatními před plynovou komorou: „[...] přiskočila k esákovi [...], vyrvala mu ji a na místě ho zastřelila. Nežli se esáci z překvapení vzpamatovali, smrtila srdnatá žena pistolí další tři vrahy. Neměla co ztratit a svůj život neobětovala zadarmo.“⁴¹ Proti tomu se však staví tvrzení několika přímých svědků, kteří poukazují na neuhasínající naději vězňů a mučených v koncentračním táboře: „Každý tu měl víru ve svůj mizerný život, na kterém lpěl [...] Každý lpěl na životě, ať zdrav či nemocen.“⁴² Tím samozřejmě nevyvracíme předchozí úvahy o mravní úrovni vězňů. Naopak vědomí, že se dokázali odpoutat i od nejnítější naděje v zájmu mravního zadostiučinění, tyto myšlenky zvýznamňuje. Navíc mezi vězni byly všeobecně známy slabomyslné manýry příslušníků SS, kteří mnohdy pouze předstírali, že se chystají vybranou oběť zabít, jen aby viděli její smrtelnou úzkost. O to více bychom mohli předpokládat, že si vězeň udrží naději do poslední chvíle života a ‚nepromarní‘ ji uvědomělými činy.

K pozoruhodné domněnce došel opět Todorov. Při svých komparacích postřehl, že lidé jsou schopní hrdinských činů tváří v tvář smrti, tak jednají převážně v zájmu své víry: „Většina těch, kteří v táborech zemřeli jako hrdinové, jsou věřící: křesťané nebo komunisté; je nasnadě, že jejich víra jim ve chvíli smrti

⁴⁰ HRUBAN, Antonín. *Mauthausen : Z pobytu a života v německém koncentračním táboře třetího stupně*, c. d., s. 119.

⁴¹ MLADSKÝ, Jan Pavel. *Návrat z pekla : Hřízy koncentračních táborů v Osvětimi a Buchenwaldu*, c. d., s. 71.

⁴² Tamtéž, s. 48-51.

pomáhá.“⁴³ Pokud nahlédneme z tohoto úhlu na naše komparovaná díla, mohli bychom snad dojít k podobnému závěru. Rozhodně však nemůžeme s jistotou tvrdit, že je těchto hrdinů většina. Mnohdy nám je totiž bodrý čin na smrt odsouzeného předložen jaksi samostatně, tedy bez jakýchkoliv vedlejších důrazů. Můžeme se pak pouze domnívat, jakého (pokud vůbec nějakého) ideologického přesvědčení postava byla a dalších dílčích skutečností.

Nutno však podotknout, že až výrazný akcent na hrdinské činy přikládali komunisté. Nejvýznačněji tak působí ideologicky zaměřený text *Vzpomínky z koncentráků*⁴⁴ z pera zapřísáhlých komunistů. Nejen, že se zmíněný text tímto akcentem vůči ostatním komparovaným dokumentům nápadně vyhraňuje, ale nenajdeme v něm ani jediný čin, který by se vymykal optimistické socialistické ideologii (ve zbývajících dokumentech však můžeme poukázat na mnohé příklady mravního selhání, ale ty se přece dají v takto krajních podmínkách očekávat). „Poneseme svůj osud tak, jak se na bojovníky a revolucionáře patří. Víme, zač jsme bojovali, víme, že naše oběť není marná. Tak se s námi loučili soudruzi, když odcházeli do cel odsouzení na smrt.“⁴⁵ Text tak ztrácí na své autenticitě. Ve své celistvosti totiž působí až abnormálně optimisticky vzhledem k podmínkám, jež mnohdy v koncentračních táborech nedostačovaly ani minima potřebného k životu.

Vedle mravních koloritů tedy nalezneme i charaktery sebezáchovné. Jak jsme již výše zmínili, jsou to lidé, kteří se nedokáží srovnat se svou smrtí. Ani vidina ukončení útrap v koncentračním táboře není pro ně dostačující. Pro tyto jedince je jakýmsi vítězstvím umírat s nadějí na život. Nedokáží se jich tak zřící ani při představě, že by své závěrečné chvíle mohli mravně zhodnotit. Dokonce se mnohdy uchylují k činům (útěky z popravěštně) neuskutečnitelným jen proto, že při jejich realizaci neztrácejí své naděje. V tomto ohledu je transparentní případ smrti Jiřího Langera. Ten byl odveden k popravčí zdi, kde již stálo několik dalších

⁴³ TODOROV, Tzvetan. *V mezní situaci*, c. d., s. 63.

⁴⁴ Kolektiv bývalých vězňů. *Vzpomínky z koncentráků*, c. d.

⁴⁵ Tamtéž, s. 29.

vězňů. Langer si uvědomil svou blížící se smrt, a tak se pokusil o útěk, při němž byl zastřelen. „Langer měl býti ve skutečnosti omilostněn. U brány na popravišti čekal již komisař. [...] Škoda mladého života!“⁴⁶

Můžeme tedy dojít k závěru, že se nachází mnohem více postav mravních, které jsou schopny zachování humánní důstojnosti tváří v tvář smrti. Je však nutno dodat, že vždy je to přímý svědek, který čtenáře seznamuje s danými skutečnostmi. Jde tedy o subjektivní pohled vyprávěcího na danou situaci, kterou může interpretovat jinak, než bychom to učinili na jeho místě my sami. Zároveň nesmíme opomenout záměr, se kterým nám veškeré informace sděluje. Jelikož právě záměru podřizuje formu tohoto sdělení. Nechceme tím samozřejmě znevážit autentičnost či reálnost zachyceného, ale pouze poukázat na možné subjektivní zabarvení (výrazné právě u zmíněného dokumentu *Vzpomínky z koncentráků*⁴⁷). To se nejvíce naskýtá v případě reprodukcí situací z posledních chvil života člověka. Výrazně totiž převládají obdivu hodné kolority nad zlomenými charaktery, které nejsou schopny vyrovnat se svou smrtí (vlastně se dá říci, že se tyto téměř nevyskytují). Interpretovat to můžeme samozřejmě tak, že koncentrační tábory dokázaly člověka zocelit natolik, že se své důstojnosti nejenže nevzdal, ale dokonce ji dokázal dát najevo i v tak mezní situaci, kdy stál tváří v tvář smrti. Na druhou stranu, a tím opravdu nemíníme zlehčovat srdatost některých vězňů, může jít spíše o autorův výraznější akcent na obdivu hodné kolority na úkor zlomených charakterů v tom smyslu, že právě tyto komparované texty, vyšlé krátce po válce, měly podpořit případného čtenáře (který se jistě navíc ani neocital v tak krajních podmínkách jako trestanci v koncentracích) k národní sounáležitosti. Pospolitost byla ale velmi důležitá už mezi samotnými vězni v koncentračních táborech.

⁴⁶ MICLÍK, Josef. *Vzpomínky z Terezína*, c. d., s. 59.

⁴⁷ Kolektiv bývalých vězňů. *Vzpomínky z koncentráků*, c. d.

1.4 KOLEKTIV

Jelikož společné strádání lidské jedince sceluje také v méně krajních situacích, můžeme kolektivnost v koncentracích snad i očekávat. Proto se tento motiv prolíná všemi komparovanými texty. Je zároveň nutno si uvědomit, že k této pospolitosti je třeba takového mravního zázemí, jež člověku umožní vykonávat činy, při nichž se mnohdy musí vzdát vlastních potřeb. Je pak nasnadě, že se najde i mnoho postav myslících zásadně sebezáchovně. Pokusíme se tedy blíže nahlédnout na to, co dokázalo vězně v koncentračních táborech scelovat. A naopak jakých činů byli schopni jedinci v zájmu své sebezáchovy.

Je snad samozřejmé, že kolektivnost se prvotně tvořila v rámci národností. Různonárodní společenství se formovala jen výjimečně (viz níže v této kapitole), předně kvůli jazykové bariéře. Dalším výrazným scelujícím prvkem bylo politické přesvědčení, víra či jednotnost v názorech. Z komparace našich textů vyvstává, že nejodbojovějšími v koncentračních táborech byli věrní komunisté pracující pro vidinu svobodné socialistické vlasti. Současně je však nutno zmínit, že komunisté v zájmu své ideologie pracovali výhradně ve skupinách, proto tedy jejich společenství byla zároveň nejčastější, co se do počtu kolektivních seskupení týče. Nejmarkantnější akcent na kolektivnost komunistů, jako srdnatých odbojářů, nalezneme v textu *Vzpomínky z koncentráků*⁴⁸. Zde se totiž kladné postavy bez toho, aniž by byly oddány optimistické socialistické budoucnosti, v zásadě ani nevyskytují. Todorov poukazuje na to, že: „[...] komunisté vytvářejí silně solidární společenství – z něhož jsou samozřejmě vyloučeni všichni, kdo nesdílejí jejich přesvědčení.“⁴⁹ Proti tomu však stojí tvrzení přímého svědka, který poukazuje na semknutí komunistů, jež si dokázali pomáhat nejen vzájemně, ale zároveň se také starali o „nekomunisty“: „I dr. Zenkl může nám, komunistům, poděkovat za svůj vzácný život, přes to, že v táboře bojoval vždycky proti nám a že se nevyjadřoval přátelsky vůči tomu, co bylo komunistické.“⁵⁰ Je třeba si ale

⁴⁸ Kolektiv bývalých vězňů. *Vzpomínky z koncentráků*, c. d.

⁴⁹ TORODOV, Tzvetan. *V mezní situaci*, c. d., s. 90.

⁵⁰ Kolektiv bývalých vězňů. *Vzpomínky z koncentráků*, c. d., s. 87.

uvědomit, že tuto zmínku o bodrosti komunistů najdeme opět v textu *Vzpomínky z koncentráků*⁵¹.

V kolektiv sdružovala také víra v Boha. V tomto případě se však společenství formovalo poněkud odlišným způsobem, než jak tomu bylo u předchozího. Doklad tohoto můžeme pozorovat pouze v textu *Vzpomínky z Terezína*⁵², jejichž autorem je kněz. Kolektiv takto smýšlejících jedinců se utvářel okolo teologicky nejvzdělanějšího, v tomto případě tedy kněze Josefa Miclíka. Ten společenství věřících zvětšoval svými výklady víry v teologii méně vzdělaným spoluvězňům. „Několik inteligentů mi doznalo, že teprve ve vězení pochopili krásu našeho náboženství a naučili se opět modlitbě.“⁵³ Ti se zaměřovali, oproti odbojově jednajícím komunistům, převážně na pomoc všem spolutrpicím. „Jenom Bůh ví, kolika duším jsme vrátili ztracený klid a sňali s nich břímě, které je tížilo!“⁵⁴

Vedle společenství sdružujících se na základě programového či ideologického smýšlení nalezneme i kolektivy semknuté zcela náhodně. Takové scelení bylo vždy bezprostřední reakcí na emočně působivé události. Sjednocovali se tak i lidé bez ohledu na národnost či smýšlení. Nejčastějším scelujícím stanoviskem byla urgentní pomoc (trpícímu) spoluvězni. „Padá do bezvědomí a my, abychom mu zachránili život, střídáme se v jeho nesení. Kopáme mladého slovanského studenta prudce do nejcitlivějších částí těla, abychom ho donutili k dalšímu pochodu a zachránili ho tak před smrtelným výstřelem do hlavy.“⁵⁵ Značně působivá je i bezprostřední kolektivnost vězňů v kapitole *Zde máš kytku a jdi se oběsit!*⁵⁶ „Ví se o něm, že má na svědomí přes sto šedesát nebohých spolutrpicích, které vlastní rukou poslal na onen svět. [...] Od vedlejšího stolu

⁵¹ Kolektiv bývalých vězňů. *Vzpomínky z koncentráků*, c. d.

⁵² MICLÍK, Josef. *Vzpomínky z Terezína*, c. d.

⁵³ Tamtéž, s. 79.

⁵⁴ Tamtéž, s. 77.

⁵⁵ HRUBAN, Antonín. *Mauthausen : Z pobytu a života v německém koncentračním táboře třetího stupně*, c. d., s. 87.

⁵⁶ ROBLÍNSKÝ, František. *Za dráty koncentráku*, c. d., s. 58.

padne poznámka. ‚Vrahu!‘ [...] Od sousedního stolu se vytratí jeden z těch, kteří vysílali poznámky na jeho adresu. V zápětí se vrací. V jedné ruce svazek trávy, listů z rajských jablek, snítka borovice. [...] V druhé ruce silný pletený provaz. [...] ‚Tady máš kytku a jdi se oběsit!‘ [...] ‚Proč? Mám děti, ženu, smilujte se!‘ ‚Smilování? Měl tys ho s námi? Kolik nás odešlo tvou rukou a měli také ženu a děti. Dělej!‘ [...] Představený baráku jde hlásit veliteli tábora, že se u něho v ložnici právě oběsil trestanec číslo 18.725.⁵⁷

Proti kolektivně smýšlejícím jedincům, jež jsou schopni na úkor svých potřeb pomoci druhému, stojí důsledně sebezáchovné individuality. Jan Pavel Mladský⁵⁸ je nazývá ‚táborovými psanci‘. Tito trestanci ze zoufalství unikali ze svých pracovních komand a skrývali se v táboře. Nedostávali však přiděl stravy, a tak přepadali vlastní spoluvězně pro kousek potravy. ‚Stala se z nich loupeživá banda, neštítící se nakonec ani vraždy na vlastních kamarádech, jen aby se nasýtily. Nebylo divu, že byl na ně pořádán hon nejen esáky, nýbrž i samotnými heftlinky, poněvadž tito lidé neznali slitování s vlastním bratrem.⁵⁹‘ Můžeme si povšimnout, že se tedy trestali a vraždili vězni také sami mezi sebou. Důvodem byla jistá, již předpokládaná, kolegiálnost v koncentračním táboře. Její porušení mělo totiž tvrdý dopad na ostatní spoluvězně. Často za čin jednotlivce byl ztrestán celý tábor. K tomu docházelo vždy například při dezertování trestance. Byl-li tak nějaký plánovaný útěk prozrazen, osnovatele za něj tvrdě potrestali jeho vlastní spoluvězni. Na jednu stranu si můžeme povšimnout jisté kolektivnosti, jež mnohé odradila od pokusu o útěk proto, že své sebezáchovné myšlenky potlačili mravními. A to v tom smyslu, že malou naději na záchranu svého života raději utlumili, než aby ji vykoupili životy ostatních. Tresty za útěk jednotlivce totiž byly pro tábor tak značné, že následné ztráty na lidských životech byly již předem více než jistotné. Ale díky této mravní kolektivnosti si můžeme všimnout i důsledku bestiálního nacistického tlaku na vězně. Na druhou stranu totiž trestanci

⁵⁷ ROBLÍNSKÝ, František. *Za dráty koncentráku*, c. d., s. 58-61.

⁵⁸ MLADSKÝ, Jan Pavel. *Návrat z pekla : Hrůzy koncentračních táborů v Osvětimi a Buchenwaldu*, c. d., s. 28.

⁵⁹ Tamtéž, s. 28.

(mnohdy tíž, kteří by mohli být považováni za mravní vzhledem k výše uvedenému příkladu) jednali důsledně sebezáchovně v situacích, kdy přistihli spoluvězně na útěku či odhalili jeho plány. Totiž působením nacistického tlaku, jenž tkvěl v tvrdém ztrestání všech za útěk byť jediného spoluvězně, arestanti jednali takto nelítostně v zájmu vlastní sebezáchovy.

Závěrem je třeba poukázat na Todorovu myšlenku: „Je rovněž zřejmé, že člověk v sobě najde mnohem více sil, když se stará ještě o někoho jiného než jen sám o sebe.“⁶⁰ Proto byla tedy kolektivní společenství, ať již vzniklá z jakýchkoliv ideových či jiných důvodů, velice potřebná pro přežití mezních situací v koncentračních táborech. Vězeň si totiž díky nim dokázal uvědomit, na což poukazují všichni přímí svědci, že tyto často mezní situace nejenže nesdílí sám, ale je i mnoho jiných, kteří jsou na tom o poznání hůře. Proti kolektivnímu společenství jsou postaveni jedinci chovající se důsledně sebezáchovně. Avšak právě i kolektiv se vůči těmto jedincům stavěl, v zájmu ušetření svých strastí, cíleně sebezáchovně. Opět je ale nutno připomenout, že nám nejde o rozlišení postav na kladné a záporné, jak jsme již zmínili výše. Jde spíše o vyvození jistých reakcí na takto krajní situace, jež se objevují v našich komparovaných textech. Jak je ale zřejmé, nalezneme jich v koncentračních táborech takové množství, že reakce na ně nemůžeme omezovat pouze na pospolitost či naopak individualismus. Ovšem naším cílem není vylíčit reakce veškeré, nýbrž poukázat na ty, které jsou hodné pozornosti.

1.5 OSUD

V textech tedy zaznamenáváme různá východiska, jež volí vězni v mezních situacích. Nyní se však pokusíme nahlédnout na to, jakým způsobem se dokázali přímí svědci vyrovnat se svým osudem, který jim byl zmařen nacistickým despotismem. Nutno dodat, že takového soudu se můžeme dopátrat pouze v některých, námi komparovaných, textech (viz níže).

⁶⁰ TODOROV, Tzvetan. *V mezní situaci*, c. d., s. 95.

Rozdílnost přijetí osudu přímými svědky výrazně koresponduje s rozlišením v rámci kolektivnosti. Velmi kontrastní jsou totiž reakce komunistických a křesťanských vězňů: „Soudruzi, nezapomínejme a neodpusťme, aby se ještě někdy mohlo něco podobného opakovat! Tak znělo volání řečníků. Buďme nemilosrdně spravedlivý a tvrdí! Nezapomínejme!“⁶¹ Z těchto výroků komunistů je očividná nejen pomsta, zároveň i nutnost uvědomění si prošlého zla, aby nebylo již nikdy opakováno. Z dnešního pohledu na dějiny působí výroky velice tristně. S názory komunistů koresponduje i Jan Pavel Mladský⁶², jehož text je velmi intenzivně prostoupen touhou po pomstě: „Kdo se bude z tohoto ukrutenství zpovídat? Tohle vše se má zapomenout? To se má odpustit? Kdyby se odpustilo, museli by povstat všichni umučení, aby vyúčtovali nejen s těmi, kteří je příšerným způsobem utratili, ale i s těmi, kteří odpustili. Nevinně prolitá krev v koncentračních táborech padne na všechny hlavy i pokolení těch, kteří nepomstili.“⁶³ Obě předchozí ukázky působí velmi naléhavě, a to především zaměřením se na nezbytné zachování veškerého nacistického zla v paměti. V případě prvním je tato nutnost opodstatněna žádostivostí, s níž se má docílit toho, že se nic podobně zvrhlého nebude už nikdy opakovat. Druhý z úryvků pak svou naléhavost promítá do nutné pomsty, která by se děla v zájmu jisté satisfakce umučeným v koncentračních táborech. Vzhledem k těmto nerudným stanoviskům se značně protichůdně jeví způsob přijetí trpkého osudu knězem Josefem Míclíkem: „Vytrpěli jsme v Terezíně mnoho a přece nelituji, že jsem tam byl. Vykonal jsem mnoho dobrého.“⁶⁴ „[...] děkuji Bohu, že mne tam uvedl. Byly tam zastoupeny všechny složky českého národa, nesměli tam chybět ani jeho kněží. Trpěli jsme společně, proto jsme se též lépe poznali a vzájemně se zamilovali; snad se již nikdy nevrátí doba, aby nás vylučovali z národa. [...] Drahé oběti terezínské! [...] A přece jste neumírali nadarmo, i z vaší krve se

⁶¹ Kolektiv bývalých vězňů. *Vzpomínky z koncentráků*, c. d., s. 80.

⁶² MLADSKÝ, Jan Pavel. *Návrat z pekla: Hřízy koncentračních táborů v Osvětimi a Buchenwaldu*, c. d.

⁶³ Tamtéž, s. 59.

⁶⁴ MÍCLÍK, Josef. *Vzpomínky z Terezína*, c. d., s. 82.

rodila česká svoboda.“⁶⁵ Na rozdíl od předcházející ukázky zde přímý svědek nenahlíží na umučené a usmrčené v koncentračním táboře jako na oběti zbytečné. Naopak jejich smrt hrdinně vyzdvihuje jako obětování se v zájmu osvobození vlasti. Zároveň i vyrovnanost čičící z ukázky Josefa Miclíka je protikladným atributem k výše uvedeným ukázkám. Pro komunisty je totiž smíření se s nacistickou despotickou nadvládou nejen nadměru nedostačující, dokonce i naprosto nepřijatelné.

Zjevně jsme se dobrali poznatku, že přímí svědci totožný (nebo velmi podobný) osud reflektovali značně rozdílným způsobem. Jak jsme již uvedli výše, citelně působí na tyto reakce ideologická zaměření jedinců. Křesťané, v našem případě Josef Miclík, jsou tak schopni dojít smíření s krutostmi, jimiž prošli. Naopak socialističtí zastánci vlasti se domáhají výlučně drakonické pomsty. Leč ta je pouze nesmyslnou variantou krutostí, které sami zakoušeli v koncentračních táborech. Ovšem nám šlo pouze o prezentaci nesourodostí těchto reakcí. Jejich případné hodnocení je již na subjektivním uvážení každého z nás.

Abychom ale vůbec dokázali porozumět takovýmto úsudkům přímých svědků, případně ocenit jejich následné přijetí otřesného osudu, vzhledem k prožitým zvrácenostem, je třeba se zmínit o bestiálních manýrách správy koncentračních táborů. V následujícím oddíle se tedy zaměříme na metody likvidování vězňů.

1.6 PRÁVO ÚTRPNÉ

Život na Zemi se od svých prvopočátků realizuje jistým hermetickým opakováním, kde figuruje zrození a smrt. A právě zrození člověka spěje různě, ale vždy k zániku (alespoň tedy schránky fyzické). Můžeme tak zmínit například Bohuslava Reynka, který na ženu nahlížel nejen jako na nositelku života, ale zároveň i nositelku smrti. Žena totiž každým zrodem lidského jedince přivádí na svět jistotu dalšího skonu. Mohli bychom tak koncentrační tábory považovat pouze za jakýsi prostředek, který realizoval tuto jedinou jistotu v životě člověka.

⁶⁵ MICLÍK, Josef. *Vzpomínky z koncentráku*, c. d., s. 88.

Ale takto chladnokrevně usuzovali nejspíše jen ti, kteří vůbec dokázali přijít na myšlenku existence a fungování koncentračních táborů. Patrně ještě hůře ale smýšleli ti, kteří se na jejich realizaci podíleli. Nahlédněme tedy skrze naše komparovaná díla na otřesné způsoby Hitlerových služebníků, jimiž v koncentračních táborech odpravili miliony vězňů. Tyto doklady lidské zvrácenosti předkládáme důsledně v citacích nejen v zájmu jisté autentičnosti, ale také pro možné posouzení (porovnání) různorodosti podání týchž motivů. Ve světle důsledných citací totiž můžeme dojít pozoruhodných závěrů týkajících se přímých svědků.

Nejmasivnější metodou likvidace vězňů byla otrava v plynových komorách. „Kolik lidí bylo v plynové komoře utraceno, nelze určit, ale počet jejich jde do tisíců; mezi nimi bylo mnoho žen a dětí z českých zemí.“⁶⁶ Vedení SS k těmto exekucím vždy užívalo pomoci z řad vězňů (nejčastěji odsouzených vrahů), kteří pak mívali za své skutky prominentní pozici. Ne však nadlouho: „Lidé, kteří byli určeni k smrti, dostali ručníky a šli se koupat. Ale v koupelně byl na ně puštěn místo vody smrtící plyn. Tak byli hlavně vražděni židé a židovské děti. Všechny tyto práce obstarávali někteří vězňové. Za své katanské služby byli odměňováni větším přidělem chleba, cigaretami a úsměvem esesáků. Když však konali tuto práci již dlouho, šli za svými oběťmi.“⁶⁷ Žel, pro naplnění perverzních choutek trýznitelů byl to způsob vraždění jaksi nedostačující. Tato nemožnost majoritnější zásluhy na skonání člověka jim však dokázala vnuknout mnohé geniálnější varianty. Ty sestávaly z pestré škály zrůdných metod týrání, jež měly za následek jistou smrt. „Největší atrakcí bylo stahování kůže s živých heftlinků.“⁶⁸ „Uřezané nosy, uši, vypíchané oči, to byl obyčejný zjev a teprve rozpárání břicha ukončila muka. Nebohý otrok položen na lavici a bušeno do něho obušky tak dlouho, až mu na těle popraskala kůže. Tuto pak s těla stahovali. Ubožáka s chodidly do krve

⁶⁶ HRUBAN, Antonín. *Mauthausen : Z pobytu a života v německém koncentračním táboře třetího stupně*, c. d., s. 49.

⁶⁷ Kolektiv bývalých vězňů, *Vzpomínky z koncentráků*, c. d., s. 57.

⁶⁸ MLADSKÝ, Jan Pavel. *Návrat z pekla : Hrůzy koncentračních táborů v Osvětimi a Buchenwaldu*, c. d., s. 80.

rozbitými nutili, aby skákal. Postavili řadu s uřezanými končetinami ke kavalcům, hodili jim smyčky na krk, upevnili na hřeby a ubožáci, nemohouce státi na zmrzačených pahýlech, se uškrtili.“⁶⁹ „Nešťastník se musel vyzout, byl položen na břicho, nohy s obnaženými chodidly přivázány ke krátkým kolíkům, načež esáci železnými pruty rozšvihali chodidla až na kost. Stávalo se, že měl nešťastník po této katovské práci místo chodidel pahýly, neboť chodidla až po kotníky zmizela. Po exekuci byl odhozen jako kus dřeva na smetiště, kde dokonal.“⁷⁰

Jak je zřejmé, pro trýznitele musely být takové exekuce fyzicky velice vyčerpávající. Ale ani v tomto případě jejich zvrhlá genialita nedošla zahanbení. Dokázali totiž sestrojít tak důmyslně morbidní mechanismy, že to až hraničilo s jejich uboze mrzkou inteligencí (viz kap. *Intelligence SS-manů*). „Do šachty pod lisem bylo vehnáno třicet až padesát lidí a jejich šílenou hrůzu ze smrti pohltila tato hydra krve, která z masa i kostí udělala řídkou kaši, na kterou čekalo tisíce krys. [...] Nejdříve však byli nešťastníci podrobeni mučení. Byly jim trhány nehty, články prstů, otvírány tepny, skalpován obličej, ženám řezány prsy, děti před zraky rodičů škrceny a napíchávány na bodla, nedospělá děvčata przněna a znásilňována. Byla zde páchána nejhorší zvěrstva, aby bylo vynuceno doznání.“⁷¹ Dokonce ani cenného materiálu nebylo příslušníkům SS zatěžko vydat na to, aby mohli ukájet své surové choutky rozličnými metodami. „V popravčí komoře byla dále zinková rakev, do níž se vkládali vězňové živí. Pak se rakev vzduchotěsně uzavřela a vězeň se pomalu dusil. Dušení trvalo dle dobrozdání lékařů asi 2 hodiny.“⁷²

Podobným, ale o mnoho promyšlenějším, způsobem trestance usmrcovaly bunkry. Podle rozměrů se rozlišovaly bunkry trojího druhu, ale konec byl u všech jistý – smrt udušením. Nahlédněme do bunkru podobného rakvi o výšce padesát

⁶⁹ MLADSKÝ, Jan Pavel. *Návrat z pekla : Hrůzy koncentračních táborů v Osvětimi a Buchenwaldu*, c. d., s. 31.

⁷⁰ Tamtéž, s. 39.

⁷¹ Tamtéž, s. 58-59.

⁷² HRUBAN, Antonín. *Mauthausen : Z pobytu a života v německém koncentračním táboře třetího stupně*, c. d., s. 47.

centimetrů, kde odsouzení mohli pouze ležet: „V rakvi byli ubožáci skutečně za živa pohřbeni, neboť za několik hodin vyčerpali potřebný vzduch a zemřeli příšernou smrtí zadušením.“⁷³ V případě menšího provinění se trestanci dostalo výsostné možnosti, mohl (musel) při svém umírání klečat. Bunkry pro klečící byly totiž vysoké celý jeden metr: „Ráno byli tito heftlinci v klubko semknutí vytahováni mrtví a po kusech, poněvadž ve svém zápasu o život jeden druhého křečovitě svíral a ani v smrti nepustil. Jejich těla byla obalena výkaly a vykazovala stopy posledních záchvěvů života.“⁷⁴ Posledním typem byly bunkry pro stojící o štědré výšce 1,8m. „Do bunkrů k stání bylo násilně vtlačeno deset až dvanáct nahých heftlinků, kteří měli vesměs promáčkly hrudník a doslova viseli mezi stěnami.“⁷⁵ Nutno dodat, že pokud v takovémto bunkru bylo najednou opravdu deset až dvanáct odsouzených, umírali výhradně ve stoje vzhledem k tomu, že podlaha byla o rozloze 1,64m².

Velmi často ale nemuseli trýznitelé užívat ani svých promyšlených přístrojů a nástrojů. Stačila pouze svízelná a namáhavá práce v kombinaci s krutými nároky utiskovatelů, o což nebyla nouze. „Všichni jsme tak omrzli, že mnoho našich kamarádů musilo už tlačit vozík s hlínou rameny, protože na ruku už neměli žádné maso, pouze kosti.“⁷⁶ Pokud se ale stalo, že vězni již nebyli schopni vykonávat jim zadanou práci, byli k tomu jednoduše nuceni bitím, což často končilo právě smrtí. „Vězeň byl povalen na zemi a páni do něho kopali vysokými botami, někdy zasáhli i hlavu. Obyčejně to odnesl zlomenými žebry, ztrátou oka nebo zubů, někdy i smrtí.“⁷⁷

S těmito zvrhlými metodami vraždění přímo úměrně souvisí i následné zbavování se mrtvol. V textech samozřejmě nechybí žalostně proslulé spalování v koksových pecích (kde se mnohdy spalovali ještě živí lidé) a pohřbívání

⁷³ MLADSKÝ, Jan Pavel. *Návrat z pekla : Hrůzy koncentračních táborů v Osvětimi a Buchenwaldu*, c. d., s. 57.

⁷⁴ Tamtéž, s. 57.

⁷⁵ Tamtéž, s. 57.

⁷⁶ Kolektiv bývalých vězňů. *Vzpomínky z koncentráků*, c. d., s. 64-65.

⁷⁷ MÍCLÍK, Josef. *Vzpomínky z Terezína*, c. d., s. 62.

do hromadných hrobů. Je ale patrné, že ani pohřbívání do hromadných hrobů nebylo žádným pietním aktem. S mrtvolami manipulovali výhradně vězni, kteří si nějaké konvence nemohli dovolit nejen kvůli dohledu trýznitelů, ale neumožňoval je ani obvyklý, nadto i pokročilý rozklad mrtvol. „Když jsme chtěli vylézt z hrobu ven, šlapali nám SS-mani po ruku, kopali do hlavy a my jsme se potáceli po naházených mrtvolách, propadávali jsme mezi ně a šlapali po hničícím mase. Tyto chvíle byly snad nejstrašnější v celém mém životě.“⁷⁸ Jsou však mnohé další způsoby, které se, ať z jakéhokoliv důvodu, tolik nerozšířily. O jedné z takových otřesností se zmínil ve svém textu František Roblínský. „Krematorium nespalovalo elektrickým proudem ani v koksových pecích, ale rozvařovalo mrtvoly ve žhavém oleji, který s chemickými přímíseninami dal nebožtíku rozplynout se beze zbytku. Předpokládáme-li, že ubývání oleje odpařováním i při vysokých teplotách postupuje jen velmi zvolna a že rozvařením toho enormního počtu mrtvol muselo se oleji nesporně dostat značného přídatku [...] Pokud je známo, do země vyléván nebyl. A proto, pozůstalí, pozor: Půjdete-li okolo tiše běžícího kola, stroje, motoru, pokloňte se památce zahynulých koncentračníků! V jeho ložiskách je třeba něco z vašeho otce, bratra, manžela.“⁷⁹ Netřeba glosovat toto hrůzostrašné zjištění. Naproti tomu ale nutno připomenout, že vedení koncentračních táborů nepostrádalo taktností, jelikož rozesílalo kondolenční lístky pozůstalým. Snad v dobré víře, aby rodinu vězně zbavili zbytečných nadějí? Posuďte sami. „Byl-li vězeň ubit, nebo shozen se skály, roztrhán psem, dostal-li smrtící injekci, byl-li utopen, nebo hozen do míchačky na beton, otráven plynem, nebo jiným způsobem usmrcen, dostala rodina vězněva od správy tábora kondolenční oznámení s udáním nemoci, na kterou vězeň zemřel.“⁸⁰

⁷⁸ HRUBAN, Antonín. *Mauthausen : Z pobytu a života v německém koncentračním táboře třetího stupně*, c. d., s. 79.

⁷⁹ ROBLÍNSKÝ, František. *Za dráty koncentráku*, c. d., s. 154-155.

⁸⁰ HRUBAN, Antonín. *Mauthausen : Z pobytu a života v německém koncentračním táboře třetího stupně*, c. d., s. 41.

Teď však nahlédneme na přímé svědky, respektive na způsob, jakým tato utrpení ve svých textech předkládali a zároveň v jaké míře se u nich tyto doklady vyskytovaly. Nejméně výrazné je téma mučení v textu Josefa Míclíka⁸¹. Ten sice na doklady o mučení a vraždění vězňů vyhranil celou kapitolu *Naše utrpení*⁸², ale jeho svědectví nepůsobí až tak hrůzně oproti ostatním komparovaným textům. Poukazuje spíše na zhoršené podmínky (vši, hygiena, strava, atd.), než na mučení vězňů trýzniteli. Pokud se některá mučení v jeho svědectvích vyskytnou, nejedná se ale o důmyslná týrání, spíše o bití, které navíc jen výjimečně skončilo smrtí. Můžeme to pak soudit buď s vědomím, že koncentrační tábor v Terezíně (kam nás svými doklady zavádí) nebyl táborem vyhlazovacím, tudíž se v něm jednak nenacházely mnohé prostředky mučení, a jednak nebylo ani v zájmu vedení vězně důsledně vyvraždit. Nebo může jít naopak o subjektivní akcent přímého svědka, v tomto případě kněze, jehož cílem nebylo zvýznamňovat strádání, ale naopak poukázat na to, jak lze přetrpět i tak děsivé zlo.

Josef Rudolf⁸³ už sice poukazuje na drastičtější zbavování se vězňů, ale zároveň to výrazněji nezdůrazňuje. Mučení a vraždění je v jeho chronologicky vystavěném textu spíše jednou ze složek tvořící lineární příběh. Je ale třeba zmínit, že nás svým vyprávěním zavádí do jedněch z nejkrutějších koncentračních táborů, tedy do Dachau a Buchenwaldu. Je zde tak zřejmý vliv žurnalistiky, které se přímý svědek profesně věnoval. Nepřikládá totiž důraz na vybraná fakta, naopak usiluje o podání celistvého svědectví, které by nebylo očividně subjektivně zabarvené.

Poněkud otřesněji na nás působí František Roblínský⁸⁴, který ve většině svých kapitol vytýká právě utrpení vězňů, přičemž vždy specifikuje důvody této trýzně. Poukazuje tak na nedostačující podmínky nezbytné k zaopatření alespoň základních lidských potřeb, obtížnou a úmornou práci, kratochvíle nadřazených,

⁸¹ MÍCLÍK, Josef. *Vzpomínky z Terezína*, c. d.

⁸² Tamtéž, s. 60.

⁸³ RUDOLF, Josef. *Byl jsem číslem 7809 - - : Hrůzy a zvěrstva v nacistických koncentračních táborech*, c. d.

⁸⁴ ROBLÍNSKÝ, František. *Za dráty koncentráku*, c. d.

tělesné i psychické tresty a v neposlední řadě též na rozličné způsoby exekucí. Výraznější otřesnosti není docíleno pouze častějšími zmínkami o útrapách vězňů, ale hlavně způsobem jejich předložení. Jsou totiž čtenáři prezentovány s mrazivým prvkem ironie. Roblínský tak dokázal, jako jeden z mála, aby jeho dílo působilo výrazněji nejen mezi rozsáhlou škálou svědectví, která byla o totožném námětu vyprodukována, ale aby zůstalo efektní a přitažlivé i v rámci časového odstupu od popisovaných události.

Kolektiv bývalých vězňů⁸⁵ se pak zaměřil na všechna úskalí, která činil nacistický režim neporobeným. Samozřejmě tedy i ta, která souvisela s týráním, vražděním a dalšími nepřístojnostmi na věznicích. Nevyhýbají se tak ani detailnímu popisování těch nejodpornějších surovostí. Jak jsme ale zmínili již výše, tento výrazný akcent koresponduje se snahou o vyzdvihnutí udatnosti komunistů, kteří bojující za blaho a svobodu porobené vlasti dokázali hrdinně čelit všem těmto zřůdnostem. Tím ale veškeré doklady ve svých textech velmi znevažují, a tak se čtenáři dostavuje místo výsledného pocitu autentičnosti spíše pocit přemrštěnosti.

Velice intenzivní emoce svým textem vyvolává Antonín Hruban⁸⁶. Tyto pocity jsou však velmi protichůdné v porovnání s předchozím dokumentem z pera zapřísáhlých komunistů. Hruban totiž nejen, že se výrazněji nepřiklání k jakékoli ideologii, ale zároveň předkládá méně známé praktiky krutovládců, kterými tak čtenáře dokáže zaujmout. Stejně tak působí i barvitě popisování veškerých zážitků a oddíl *Prostředky mučení vězňů*⁸⁷, v němž soustředil praktiky katanů v koncentračním táboře Mauthausen. Hrůznosti páchané na věznicích však neomezuje pouze do tohoto oddílu, jsou prostoupeny celým textem, což je také další prvek, jímž dopomohl dokumentu k takové výraznosti. Hruban tak předkládá svá svědectví z koncentračního tábora s akcentem na utrpení vězňů proto, aby si případní čtenáři dokázali alespoň částečně představit prožitou hrůzu milionů lidí.

⁸⁵ Kolektiv bývalých vězňů. *Vzpomínky z koncentráků*, c. d.

⁸⁶ HRUBAN, Antonín. *Mauthausen : Z pobytu a života v německém koncentračním táboře třetího stupně*, c. d.

⁸⁷ Tamtéž, s. 37.

Nejmrazivěji však působí svědectví Jana Pavla Mladského⁸⁸. To je totiž nekončícím prezentováním tyranských praktik a utrpení v koncentračních táborech. Ty podává s takovým detailním popisem, který se již u jiných motivů v textu nevyskytuje. Naopak působí velice protichůdně vzhledem ke strohým zmínkám o prostoru či fyzických proporcích postav. A právě tato protichůdnost zvýznamňuje opět to utrpení, sadismus a bestiálnost v koncentračních táborech. Bez jakéhokoliv zpěčování tak čtenáři detailně, ale zároveň ne rozsáhle, popisuje zvrhlosti páchané nejen na mužích, ale i na ženách a dětech, které se v ostatních textech dočteme jen výjimečně (viz kap. *Martýria žen a dětí*). Text tak mnohými obraty a nesložitými větami působí svižně, což dodává zmiňovaným hrůzostem na samozřejmosti. Nutno však podotknout, že tento záměr přímý svědek užívá v korespondenci se svým hněvem a touze po pomstě byvším utlačovatelům. Vyjádřená bestiálnost nacistické nadvlády tak získává na závažnosti právě Mladského, po pomstě volajícím, stanoviskem, které je pouze stejně krutou variantou této bezcitnosti.

Závěrem je nutno podotknout, že nepřinášíme veškeré zmínky o metodách vraždění trestanců, které se v komparovaných textech vyskytují. Naším cílem nebylo obsáhnout všechny jmenované způsoby týrání a vraždění vězňů v koncentračních táborech, nýbrž poukázat na bestiálnost, které se jedinec neostýchá. Tu skutečně nezvýznamníme kvantitou rozličných příkladů, ale naopak vytknutím jistých výraznějších zvrhlostí. Vylíčené zvrácenosti otřesně nepůsobí pouze proto, že si čtenář následně uvědomí, jakých činů je člověk schopen. Současně i fakt, že zášť člověku dokázala dát takovou vytrvalost, která mu dovolila vynaložit nesčetně prostředků a času ve prospěch realizace vynálezů sloužících k bezcitnému vraždění a krutému týrání člověka jiného! Snad ještě o něco žalostněji působí některé výše uvedené reakce přeživších vězňů. Sice jen těžko si můžeme představit jejich prožitou hrůzu, ale zdrcující jsou touhy po pomstě, které vedou (a také později vedly) k téže tyranii pouze s rozdílnou

⁸⁸ MLADSKÝ, Jan Pavel. *Návrat z pekla: Hrůzy koncentračních táborů v Osvětimi a Buchenwaldu*, c. d.

záminkou. Předně je ale z našeho hlediska podstatné zjištění, že se přímí svědci v rámci doložení zkušných martyrií velice různí. Odlišná je jak četnost, tak způsob prezentace i následné stanovisko, jež vůči tomu zaujali. Svědectví pro současníky i příští generace, jak jsme se již sami mohli přesvědčit, byla vždy prezentována s více či méně výraznějším akcentem na jisté elementy. Prvotně si můžeme povšimnout rozdílných stanovisek souvisejících s ideovým zaměřením. Výrazně protikladně působí komunisté a křesťané, tedy protichůdná stanoviska pomsty a smíření. Své doklady o utrpení přímí svědci v námi komparovaných textech předkládají s důrazem také na emotivní působení díla, nezbytnou pomstu (bez ideových schémat), celistvý náhled na život v koncentračním táboře a lidské utrpení pod nacistickou hrůzovládou. V rámci reflexí shodného námětu tak můžeme zaregistrovat odlišnosti zapříčiněné subjektivním vnímáním přímého svědka.

Do této kapitoly by jistě patřily i zmínky o krutostech, kterých se trýznitelé dopouštěli na ženách a dětech. Pokud se ty v komparovaných textech objevily, byly vždy natolik drastické, že jsme se rozhodli poukázat na ně důrazněji, alespoň v rámci samostatné kapitoly.

1.7 MARTÝRIA ŽEN A DĚTÍ

Nejprve je třeba zdůraznit, že v námi komparovaných textech jsou svědectví právě s námětem mučení a vraždění žen i dětí v koncentračních táborech evidentně vzácná. Jak dosvědčují níže uvedené citace, můžeme si sami povšimnout, že se tomuto tématu výrazněji věnoval pouze Jan Pavel Mladský⁸⁹, méně již Antonín Hruban⁹⁰ a v textu Kolektivu bývalých vězňů⁹¹ najdeme tyto doklady už jen zřídka. Ve zbývajících dokumentech se pak k tomuto tématu nenachází zmínky žádné. Důvodem takové nesourodosti může být fakt, že se

⁸⁹ MLADSKÝ, Jan Pavel. *Návrat z pekla : Hrůzy koncentračních táborů v Osvětimi a Buchenwaldu*, c. d.

⁹⁰ HRUBAN, Antonín. *Mauthausen : Z pobytu a života v německém koncentračním táboře třetího stupně*, c. d.

⁹¹ Kolektiv bývalých vězňů. *Vzpomínky z koncentráků*, c. d.

přímí svědci ne vždy s těmito hrůznostmi setkali. Což by bylo vcelku i nasnadě vzhledem k tomu, že v koncentračních táborech byli muži od žen důsledně oddělováni. Případně vznikaly přidružené koncentrační tábory, jak tomu bylo například u Osvětimi a ženského tábora v Rajsku⁹².

Dalším možným vysvětlením je též výše zmíněný záměr, s nímž přímí svědci ke svému textu přistupovali. Zvláště Jan Pavel Mladský⁹³, u něhož se motiv zvěrstev páchaných na ženách a dětech objevuje nejčastěji, právě zmínkami, které v jeho podání působí velmi surově a samozřejmě, docílil svého záměru. Tedy přesvědčení případného čtenáře, že pomsta nevinných obětí je nezbytná. Naskýtá se tak možnost v tomto duchu polemizovat i s ostatními záměry přímých svědků, které s touto rozdílností mohou velice korespondovat. O možnosti takové interpretace jsme se ale pouze zmínili. Naším úmyslem je totiž poukázat spíše na konkrétní případy tyranie, jež nám nabízejí některá svědectví.

Nejprve tedy nahlédneme na hrůznosti, které si v koncentračních táborech vytrpěly ženy. I přesto, že stoupenci nacistického despotismu zjevně opovrhovali arestanty v táborech, své sexuální choutky se nebránili ukájet právě na vězňených ženách. „Vzlyky i úpěnlivý křik przněných, mnohdy teprve dvanáctiletých děvčátek, vycházel z bloku, jehož okna byla zvenčí zabeďněna. Esačky držely znásilňované dívky, aby esáci mohli na nich provésti zhovadilý čin. Znásilňované dívky a často i ženy byly po inkvisičních zvěrstvech odvečeny do esáckých nevěstinců, kde po krátké době byly vystřídány jinými nešťastnicemi, protože byly poslány do kremace.“⁹⁴ Ani při zneužívání dívek, které byly mnohdy ještě v dětském věku, neměli devianti zábrany. Jak také vytanulo z citované ukázky, vedení SS si v koncentračních táborech zakládalo dokonce nevěstince! „Nikde nemohla být žena tak ponížena a zotročena a vykořistěna jako tam. [...] Většinou mladé Polky donucené k tomu terorem.“⁹⁵ Je ovšem nutno podotknout, že vedení

⁹² MLADSKÝ, Jan Pavel. *Návrat z pekla: Hrůzy koncentračních táborů v Osvětimi a Buchenwaldu*, c. d., s. 62.

⁹³ Tamtéž.

⁹⁴ Tamtéž, s. 61.

⁹⁵ Kolektiv bývalých vězňů. *Vzpomínky z koncentráků*, c. d., s. 74.

SS své perverznosti sice provádělo na jimi opovrhovaných vězeňkyních, ale žen židovského původu se i v tomto směru štítilo. Židé pro ně totiž byli tou nejhorší spodinou (viz oddíl *Sociologie*).

Proti tomu se staví až nepochopitelně drastická svědectví o scénách, při nichž ženy prožívaly skutečná martyria! Je zruďné, jak tito bídáci dokázali na jedné straně pohlížet na ženu jako na prostředek ukojení své touhy. Na straně druhé tytéž ženy (myšleno v rovině obecné, tedy opět trestankyně), s nimiž ukájeli své zvrácené pudy a jejichž těla je zároveň musela sexuálně vzrušovat, byli schopni surově zavraždit! Přesvědčme se doklady přímých svědků: „Dva esáci uchopili nebohé, hrůzou se chvějící děvče každý za jednu nohu, šlápli ji na ruce nebo na krk a za živa roztrhli. Obnažili ženy s vyvinutými prsy, přivázali ke kúlům a bradavky prsů sloužili jim za terč při střelbě.“⁹⁶ „Světě, slyš! Na desátém bloku právě pověsili ženu na skoby za oba prsy.“⁹⁷ Takové zvrácenosti navíc činili se stejně intenzivními emocemi, jako ukájení svých sexuálních potřeb. A právě snad toto zjištění nám vysvětluje uvedené bestiální činy, při nichž byli schopni ženské tělo užívat ke své sexuální požívačnosti a současně je nelidsky trýznit a zohavovat. Výsledná rozkoš totiž byla pro tyto mrzce nízké omezenice naprosto identická.

Uvedená zvěrstva bychom snad mohli považovat za vrchol veškerých tortur v koncentračních táborech. Tak tomu ale zdaleka není. Jak jsme uvedli již výše, v táborech byli vězněni nejen muži, ale také ženy, pro které byly vyhraněny buď samostatné bloky, nebo dokonce budovány přidružené tábory. Děti byly ale jen výjimečně ponechány s matkami, v opačném (zároveň nejběžnějším) případě vražděny ihned, jakmile s transportem dorazily do tábora (mnohdy ještě na vlakových nádražích, kam přijížděly v přeplněných vagoněch pro dobytek). „Děti byly před zraky rodičů ubíjeny pažbami pušek, menší děcka a novorozeňata byla od esáků rozšlapána nebo uchopena za nožky a hlava rozbita o vagon.“⁹⁸ Děti

⁹⁶ MLADSKÝ, Jan Pavel. *Návrat z pekla : Hrůzy koncentračních táborů v Osvětimi a Buchenwaldu*, c. d., s. 71.

⁹⁷ Tamtéž, s. 72.

⁹⁸ Tamtéž, s. 69.

byly pro tábor natolik nežádoucí, že se stejně bezcitným a krajně bezprostředním způsobem zbavovaly i žen gravidních: „Těhotné ženy při seskoku předčasně rodily anebo jiným, které při seskoku padly, šlapali esáci po břicho, až vytlačili plod.“⁹⁹

Kruté vraždy dětí se se vši samozřejmostí děly před zraky rodičů (jak je již uvedeno v citaci předcházející). SS tak mohli být spokojeni se dvojnásobným účinkem jediného činu, kdy se při nechutném zahubení dítěte zbavili nejen nežádoucího tvora, ale současně zmařili veškerou zbývající psychiku přihlížejícího rodiče. „Nacističtí bandité rvali mámám děti přímo od prsů a roztrhli je, jiný je bral za nožičky a uhodil hlavičkami o chodník. To všechno dělali před očima matky a i otce.“¹⁰⁰ „Když byla pozvána matka s novorozěnětem do táborové písárny, aby byla registrována, vzal ji přítomný SS-man dítě z náruče, uchopil je za nožky, dítě roztrhl a pak úplně rozšlapal. Bolestí šílená matka, která musela tomuto brutálnímu činu SS-manské surovosti přihlížeti, vrhla se na SS-mana, aby mu dítě vyrvala, byla však odkopnuta a strašlivě zbita.“¹⁰¹

Je ale také třeba připomenout, že těchto chladnokrevných činů na ženách a dětech nebyli schopni pouze muži. Vězněným ženám totiž velely především ženy, a dokonce ani ony, které by snad mohly mít jisté mateřské porozumění, se neštítily tak děsivých zvráceností. Mnohá svědectví spíše dokazují, že byly při svých trestech krutější a bezohlednější než muži: „Byly to prostitutky zdegenerované kreatury v esácké uniformě, s browningem u pasu. Ani jedna z těchto esaček neměla jediné ženské vlastnosti. V ničem se nelišily od esáckých lotrů, ba často je i předčily.“¹⁰² „Často esačky matku ubily, nechaly ji ležet a

⁹⁹ MLADSKÝ, Jan Pavel. *Návrat z pekla : Hrůzy koncentračních táborů v Osvětimi a Buchenwaldu*, c. d., s. 69.

¹⁰⁰ Kolektiv bývalých vězňů. *Vzpomínky z koncentráků*, c. d., s. 66.

¹⁰¹ HRUBAN, Antonín. *Mauthausen : Z pobytu a života v německém koncentračním táboře třetího stupně*, c. d., s. 75.

¹⁰² MLADSKÝ, Jan Pavel. *Návrat z pekla : Hrůzy koncentračních táborů v Osvětimi a Buchenwaldu*, c. d., s. 62.

děcko vrnělo u mrtvé mámy hladem, až konečně utichlo navěky.“¹⁰³ Nebylo ani výjimečným případem, kdy vedení tábora došlo ke znamenitému nápadu, že produktivnost žen zvýší vyvražděním dětí, které těm šťastnějším nejprve ponechali: „Poněvadž děcka zaneprazdňovala ženu-matku, byl dán rozkaz k vyhubení dětí a v krátké době veškeré děti do dvanácti let, jichž bylo v lágru nemálo, byly okamžitě usmrceny.“¹⁰⁴ Následky všech uvedených ohavností nepůsobily krutě ‚pouze‘ na rodiče, ale zároveň to byly jedny z nejstrašnějších zážitků i pro ostatní spoluvězně: „Zatínaly se nám pěsti ukryvanou zlobou, když jsme slyšeli plakat malé dívčiny a chlapce, když jsme viděli, jak je týrají. Čím se provinili tito malí, nevědomí tvorové! Jak jsme my jim měli vysvětlit, že německý fašismus ničí vše, co není německé, co není fašistické?“¹⁰⁵

Hrůzy v koncentračních táborech nebraly nejen konce, ale zároveň ani hranic lidskosti! Navíc bezprostřednost vykonání mnohých zřůdných praktik je až mrazivá. To pak graduje u příslušnic SS, které velmi často svými morbidními metodami předčily své mužské protějšky. Těžko pochopitelnou zůstane i chladnokrevná rozkoš trýznitelů. Tedy doklady o intimních chvílích, při nichž je ženské tělo dokázalo nejen vzrušit, ale zároveň uspokojit. Současně se ale neostýchali značně nechutných vražd páchaných právě na ženách, ženských tělech! V rámci sexuálního ukájení to však nebyla jediná perverznost, které se tito ‚nadlidé‘ dopouštěli.

1.8 DALŠÍ PERVERZNÍ ZPŮSOB USPOKOJOVÁNÍ SEXUÁLNÍCH POTŘEB

Zneužívání žen, nevěstince či prznění dívek, mnohdy ještě dětí, bylo pro jmenované mučednictvím, k němuž byly donuceny násilím. Vedle toho se však objevují i případy dobrovolného vydržování, které však přímo úměrně

¹⁰³ MLADSKÝ, Jan Pavel. *Návrat z pekla : Hrůzy koncentračních táborů v Osvětimi a Buchenwaldu*, c. d., s. 62.s. 63.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 64.

¹⁰⁵ Kolektiv bývalých vězňů. *Vzpomínky z koncentráků*, c. d., s. 58.

souvisí pouze s ukájením homosexuálních potřeb nadřizovaných. Oběťmi vydržování se tak stávali výhradně chlapci.

Těm se pak od svých dobrodinců dostávalo náležitých odměn a mnohých privilegií: „U toho mladého hezkého Poláčka se zdržel Karl vždy nejméně čtvrt hodiny tím, že hochu pod peřinou ohmatával, lechtal a prováděl s ním různé kejkle. [...] Povídá se tady, že Karl je teplý (homosexuální). Toho Poláka si tady drží už přes měsíc. Kluk je zdravý jako buk a Karl ho tady má pro své potěšení.“¹⁰⁶ I v následující citaci je doloženo prominentní postavení těchto vydržovaných. Zároveň je však zajímavým zjištěním, že ve vedení byla homosexuálů nejen většina, ale neměli dokonce ani potřebu své zvrhlé zneužívání jakkoliv utajit! „Homosexuálové, a těch byla většina, měli každý pro sebe 2 až 3 mladé hochy, s nimiž prováděli po blocích docela veřejně zvrácené orgie. Každý z nich měl výhodné komando a žádný z nich tělesně těžko nepracoval.“¹⁰⁷

Je pak nasnadě, že se tito oblíbenci v očích ostatních spoluvězňů stali vyvrheli, tou nejhorší spodinou a v jistém slova smyslu i kolaboranty. „Byli to většinou chlapci hezkých tváří, špatné duše. Pro kus chleba dali nejdříve svůj charakter a národní hrdost v plen německým otrokům, pak pod jejich zamilovaným pohledem vystačili s namáhavým objímáním a trpěním milostné hry jejich rukou [...].“¹⁰⁸ Ale v tomto případě opět narážíme již na výše uvedenou nesourodost, která se projevuje v projekci totožných mezních situací přímými svědky. Nahlédněme tak na úsudek o vydržování v této ukázce: „Kupovali si i těla hladových mladých vězňů, kteří ve svém hladovém zoufalství byli donuceni se prodat. Tato sprostá prostitute byla vůbec zvláštností Flossenbürgu. Kolik mladých chlapců bylo těmito zlotřilci zkaženo a kolik jich ztratilo pro jejich zvrhlou rozkoš své životy.“¹⁰⁹ Vystává zde patrný rozdíl, kdy na straně jedné

¹⁰⁶ RUDOLF, Josef. *Byl jsem číslem 7809 - - : Hrůzy a zvěrstva v nacistických koncentračních táborech*, c. d., s. 96.

¹⁰⁷ HRUBAN, Antonín. *Mauthausen : Z pobytu a života v německém koncentračním táboře třetího stupně*, c. d., s. 57.

¹⁰⁸ ROBLÍNSKÝ, František. *Za dráty koncentráku*, c. d., s. 102.

¹⁰⁹ Kolektiv bývalých vězňů. *Vzpomínky z koncentráků*, c. d., s. 74.

jsou vydržovaní chlapci považováni za bezcharakterní odrodilce, na straně druhé pak za zoufalce uchylující se k takové ubohosti pouze v zájmu existenciálních potřeb. Naskýtá se tak možné rozdělení osobností dle Todorova na mravní, které se nenechají k takovému obcování donutit, a postavy sebezáchovné, jež se vynuceným perverznostem podvolí, a tak si minimálně zajistí příděl požitelné stravy. To však můžeme učinit pouze v případě, že se ztotožníme s názorem přímého svědka, který tyto chlapce prezentuje jako odrodilce. My se ale samozřejmě nebudeme přiklánět k žádnému z představených úsudků, opět nám jde pouze o jejich zobrazení. Jak jsme si mohli také povšimnout, je pozoruhodné, že se ženy (dívký) k takovému zvrácenostem dobrovolně neuchylovaly. Zmínky jsou v tomto případě pouze o mužích, respektive chlapcích.

Dovolíme si však ještě jednu připomínku, jež by nám mohla částečně osvětlit pohnutky, které vedly nešťastné chlapce k tomuto porobení. Jak jsme se mohli již ve výše uvedených citacích přesvědčit, nejčastějším důvodem bylo ukojení hladu. Co vše byli schopni vězni učinit v zájmu obstarání potravy, jsme zmínili na počátku tohoto oddílu (viz kapitola *Hlad*). Nyní ale krátce poukážeme na stravu, jež byla vězňům přidělována, jelikož si tak dovedeme lépe vysvětlit odporné zaprodání mnohých chlapců: „Chléb! [...] Poréšný těštovina se známými dirkami, někdy mazlavá, někdy špatné soudržnosti většinou pečením odtržená od tvrdé, spálené kůrky, od níž se odsypávala vrstva pilin. Chuť byla všelijaká, nakyslá, ztuhlá [...]“¹¹⁰ Až záhadně pravidelnou součástí jídelničky v koncentračních táborech byla polévka. Vězňům byly dokonce podávány i různé druhy této pochutiny. Nechyběla tak například bramborová: „Přišly tedy ty brambory do polévky se vší špínou, nevytříděny, shnilé, černé.“¹¹¹ Tradiční se ale staly polévky z červené řepy: „teplá voda, ve které tu a tam plavalo několik hrubě nakrouhaných nudlí nahnilé, místy melounově narůžovělé smrduté řepy.“¹¹² Nejvydatnější byla ale tzv. ‚komandová polévka‘. Jejími ingrediencemi se totiž

¹¹⁰ ROBLÍNSKÝ, František. *Za dráty koncentráku*, c. d., s. 32.

¹¹¹ Tamtéž, s. 35.

¹¹² Tamtéž, s. 36.

stalo vše, co bylo vymeteno z vagónů, když se čistily po transportu. „[...] hrozinky, fíky, švestky, jablka, slupky z pomerančů a citronů, pečivo s mákem nebo marmeládou, chléb, vlásenky, žiletky, přesky, holicí mýdlo, kusy skla z rozbitých předmětů, knoflíky, perník, spínací špendlíky a namnoze i zbytky různých odporných hadrů (např. z ponožek).“¹¹³ Dále to byly pochutiny jako huspeniny ze zvířecích zdechlin, šlichty ze zkaženého kondenzovaného mléka s přídavkem nudlí či makaronů, ovšemže plesnivých, a jiné. Není pak divu, že vězni trpěli podvýživou a zároveň jí vyvolaným rozkladem krve: „V žilách neproudila více životodárná tekutina, ale páchnoucí lepkavá voda, která v lymfatických žlázách hnisala. Přivodila otoky celých údů, hlavy, nohou, leptala pokožku a zbavovala tak celé čtvereční decimetry povrchu přirozeného obalu.“¹¹⁴

Po tomto intermezzu můžeme již každý subjektivně posoudit jednání chlapců, kteří se byli schopni podrobit perverzním choutkám vedení SS za vidinou dostačující stravy.

V komparovaných textech najdeme ještě několik význačných námětů, které však nebyly rozsáhleji zpracovány nebo se objevily jen v některých svědectvích. Často to jsou právě zmínky v rámci jediného dokumentu. Zároveň jsou ale ta sdělení natolik důležitá, že je nutně musíme zmínit. Zaměříme se na ně tedy v několika následujících kapitolách, ty však budou již méně rozsáhlejší (naproti předešlým) vzhledem k jejich nepříliš obsáhlému či detailnějšímu zpracování v samotných textech. V předešlé kapitole, v níž jsme vytkli perverzní způsoby ukájení sexuálních choutek nadřizených, jsme také polemizovali s možnými důvody, jež dohnaly vězně k dobrovolnému snášení těchto nechutností. Mnohdy jediná a současně nepoživatelná strava pak měla za následek jak nejrůznější

¹¹³ MLADSKÝ, Jan Pavel. *Návrat z pekla : Hrůzy koncentračních táborů v Osvětimi a Buchenwaldu*, c. d., s. 70.

¹¹⁴ ROBLÍNSKÝ, František. *Za dráty koncentráku*, c. d., s. 18.

zvrácené činy vězňů, tak rozličné neduhy, kterými trestanci často trpěli. V prvé řadě tedy nahlédněme na metody léčení v koncentračních táborech.

1.9 NEMOCI A ZPŮSOBY JEJICH LÉČENÍ

I přesto, že se přímí svědci zmiňují o věznění mimo jiné mnoha lékařů z povolání, v táborové nemocnici snad ze zásady ordinovali nejčastěji lidé bez jakýchkoliv potuch o léčení či lékařství vůbec. Můžeme to doložit poněkud ironickým rozhovorem dvou vězňů: „»A kam jsou dávání operování?« »Obyčejně do krematoria, když se operace podaří, ale pacient umře. A když neumře, tak leží naproti v druhém revírovém bloku.« »Je to pravda, že Waltr byl v civilu zámečnickem?« »Aspoň se to tak říká. Ale na revíru je už přes pět let. Nohy a ruce prý dovede uřezat už docela krásně. Horší už je ale, když má někomu operovat žaludek. Už prý se mu však docela daří operovat slepá střeva. Umírá mu pod nožem teprve každý druhý pacient.«¹¹⁵ Nesmíme však opomenout zmínku o prostředí, v němž se ti šťastnější, kteří byli opravdu léčeni, ocitli: „Celý svůj majetek i s botami má nemocný pod hlavou. Připočtete k tomu pot, výkaly, prach, spoustu vši, blech, máte pak dokonalý obrázek.«¹¹⁶

Avšak tato prazvláštní ošetřování a žalostné podmínky se zdají býti spíše nadstandardní vzhledem k níže uvedeným dokladům péče, která se dostávala větší části nemocných. „Dostal-li přes to Čech lístek k lékaři, to je do revíru, byl při nejbližší příležitosti odšpricován, to znamená, že mu SS-lékař dr. Kretzbach vstříkl do srdeční krajiny injekční stříkačkou buď dávku magnesia, kalia a cyanatica, nebo prostě benzínu. Po těchto injekcích následoval rozklad krve a tím smrt. V roce 1941 až 1942 bylo tímto způsobem odpravováno průměrně 20 lidí denně.«¹¹⁷ Nutno ale přiznat, že pro SS byl takový způsob léčení velmi pomalý. Neváhali tak použít rychlejších a méně pracnějších metod terapie: „Předjelo

¹¹⁵ RUDOLF, Josef. *Byl jsem číslem 7809 - - : Hřízy a zvěrstva v nacistických koncentračních táborech*, c. d., s. 100.

¹¹⁶ ROBLÍNSKÝ, František. *Za dráty koncentráku*, c. d., s. 89.

¹¹⁷ HRUBAN, Antonín. *Mauthausen : Z pobytu a života v německém koncentračním táboře třetího stupně*, c. d., s. 44.

několik nákladních aut a ubožáci, kteří tolik doufali ve své uzdravení, byli odvezeni k spálení.“¹¹⁸ Je třeba ještě dodat, že tito ubožáci byli nejhojněji spalováni v kremačních pecích zaživa. Mnohdy se ale vedení tábora ani neobtěžovalo nebohé oběti rozličných nemocí do spalovny odvážet: „Na ženských blocích, kde se vyskytl tyfus nebo jiná infekční choroba, byl blok s celým osazenstvem žen ubedněn a zapálen. Všechny ženy i dívky v takovém bloku byly za živa upáleny.“¹¹⁹ Tyto úděsné způsoby léčení vězňů byly na denním pořádku. Nezůstaly tak v koncentračních táborech utajeny, sami vězni se tedy již vyhýbali táborové nemocnici, která předpovídala snad více než jistou smrt. „Proto mnoho vězňů se modlilo, aby v Terezíně neonemocněli. Mnozí tajili své choroby, jen aby nebyli přeloženi do terezínské nemocnice [...].“¹²⁰

Ve světle předchozích úvah je takové zjištění mnohem žalostnější, protože jen těžko mohl někdo tyto nelidské podmínky přežít, a pokud je dokázal zakoušet, tak už vůbec ne ve zdraví! Smrt, navíc mnohdy velice morbidní, tak slídila úplně všude. Pokud měl trestanec štěstí na národnost (viz oddíl *Sociologie*), snesitelnou práci, obětavě spoluvězně a tělesnou kondici (ale ne natolik, aby zaujala zvrhlé SS-many), stále se mohl stát obětí mnohých dalších, nezmíněných surovostí. Poukážeme na ně v následujících dvou kapitolách, kde morbidnost a despotismus nacistických bestí dosahuje svých vrcholů a s nimi i martýria nevinných obětí.

1.10 VÝROBKY Z LIDSKÉ KŮŽE

Nacistický teror dokázal vzít lidem úplně všechno, od cti, lásky, přes pokoru až po drahé blízké a životy nevyjímaje. Tím sice trýznitelé dostáli svého prvořadého úkolu, tedy zneškodnění nebezpečných živelů, ale to plnili ve jménu říše. Avšak zájmy měli také čistě osobní. Totiž prospěchářství s vidinou nezměrného bohatství jim bez jakýchkoliv zábran dovolovalo okrádat oběti o jejich majetek. Nepohrdli cennostmi, finančními prostředky, ošacením,

¹¹⁸ MLADSKÝ, Jan Pavel. *Návrat z pekla : Hřízy koncentračních táborů v Osvětimi a Buchenwaldu*, c. d., s. 47.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 64.

¹²⁰ MICALÍK, Josef. *Vzpomínky z Terezína*, c. d., s. 72.

potravinami, ale i věcmi naprosto bezcennými. Po takové probírce zůstala člověku snad už jen vlastní tělesná schránka. Ale pozor! Posléze i tu jedinci v koncentračních táborech považovali za cosi výsostného, jelikož lidské tělo, jak se mohli velmi často záhy přesvědčit, může být celkem hodnotně využito.

Nebudeme-li se pozastavovat nad proslulými krádežemi zlatého chrupu (ať živým nebo mrtvým vězňům) či nad holením vlasů (nejen) za účelem získání potřebné suroviny pro rozmanité výrobky, najdeme ještě další část lidského těla, která se dala velmi kreativně upotřebit. Ptáte se snad, co ještě může být na nahém těle opovrhovaného tvora tak lukrativní? „Viděl jsem pořádný balík lidských kůží. Ty kůže byly preparované a bylo na nich vesměs všelijaké pestré tetování. [...] německý lágrový vedoucí pathologického oddělení si přijde vždy prohlédnout lágrové nebožtíky. Každému prohlíží ruce, prsa, záda, stehna a lýtka, nemá-li na těchto částech těla nějaké tetování. [...] Když se mu skutečně nějaké tetování zalíbí, popadne skalpel a kůži s tetováním s dotyčné části těla vyřízne.“¹²¹ I když uvedená svědectví působí velice otřesně, v porovnání s následujícími ukázkami je zřejmé, že tento proces získávání lidských kůží je v podstatě ještě lepší variantou. Ta horší tkví ve změně pořadí. V předešlé ukázce byla prvotní smrt, vyhledávání případných tetování na tělech nebožtíků až následně. Ale! V zájmu vyzískání co největšího počtu zkrášlených lidských kůží, současně i nejkvalitnějších, zvolilo vedení SS posléze postup opačný. Je totiž zřejmé, že se v bídných podmínkách koncentračních táborů tento žádoucí materiál znehodnocoval. „Měl příležitost shlédnouti esáckou německou kulturu na knihách, vázaných do lidské kůže, do kůže úmyslně zavražděných kamarádů. Kdo z heftlinků měl na těle nějaké lepší tetování, byl utracen, stáhnut a z kůže utraceného dali si esáci zhotovovat lustry, rukavice a dokonce pro své paničky kabelky a střevíčky.“¹²² A mnohé další užitečné předměty z vydělané lidské kůže si zvrhlí nacisté pořizovali do svých domácností. Aby byl materiál na jejich výrobu co nejkvalitnější, bylo nutno se

¹²¹ RUDOLF, Josef. *Byl jsem číslem 7809 - - : Hrůzy a zvěrstva v nacistických koncentračních táborech*, c. d., s. 124.

¹²² MLADSKÝ, Jan Pavel. *Návrat z pekla : Hrůzy koncentračních táborů v Osvětimi a Buchenwaldu*, c. d., s. 95.

samotnými vězni, kteří jistě litovali svého někdejšího rozmaru zkrášlení těla, zacházet opatrněji. Mýlili bychom se ale, pokud by naše představa o opatrnějším zacházení korespondovala s přijatelnějšími podmínkami pro život. Ty už totiž potřeba nebyly vůbec, neboť tato péče spočívala v důsledné šetrnosti k tělu člověka. Respektive šetrném provedení vraždy. „Je dokázáno, že ženy a dcery SS-manů nosily kabelky, tašky, ba i punčochy a rukavice z lidské kůže. Pro tento účel se vybrali prostě zdraví vězni, kteří měli tetování. Tito vězni byli pak utraceni benzinovou nebo jinou injekcí a jejich kůže pak použito k výrobě uvedených předmětů.“¹²³

Vzhledem k tomu, že lidé v koncentračních táborech byli poníženi na ničemné a odporné tvory, kteří měli horší podmínky a současně s nimi bylo i hanebněji zacházeno než se zvířaty, je spíše zarážející, že se příslušníci SS či jejich příbuzní obdarovali dárky z lidských těl těchto artefaktů neštíteli. Vězni však nebyli užiteční pouze pro výrobu různých módních doplňků či praktických nástrojů, ale prospěšní byli i v oblasti vědeckého zkoumání. Nejprve se však zbavme případné naivní myšlenky, že by trestanci přispívali do výzkumných bádání svými eventuálními znalostmi.

1.11 EXPERIMENTY

Tato kapitola je dalším důkazem bezbřehé zvrhlosti stoupenců nacismu. Mohli bychom snad ještě dodat, že se jedná o gradující hrůznost uvedených zvráceností. Avšak takové konfrontace, ve smyslu hrůzný a hrůznější způsob tyranie, by byly v korespondenci s tak závažným tématem velmi primitivní.

Věznům, kteří se v koncentračních táborech podíleli na nejrůznějších experimentech, se však v takových případech dostalo značného povýšení. Nebyli již považováni za tu nejspodnější lůzu, stali se dokonce rovnými zvířat! Nutno ale dodat, že zvířatům pokusným. „Tento blok sloužil jako pokusná stanice a lidí se v něm užívalo místo králíků a morčat k vivisekcím. Mállokterý z těchto

¹²³ HRUBAN, Antonín. *Mauthausen : Z pobytu a života v německém koncentračním táboře třetího stupně*, c. d., s. 50.

nešťastníků se vrátil, a když se tak stalo, přišel jako idiot.“¹²⁴ Je však zřejmé, že různé experimenty byly prováděny ve vší tajnosti, jelikož o nich v komparovaných textech najdeme pouze tuto jedinou zmínku. Ta ale stačí k tomu, abychom si dokázali uvědomit, jak moc byli lidé nacistickým režimem porobeni. Nyní ale nahlédneme na další neblahé okolnosti, které museli vězni v koncentračních táborech zakoušet.

1.12 OKRÁDÁNÍ

Již několikrát jsme poukázali na zlodějské praktiky SS, které byly nejen velmi časté, ale zároveň i tak evidentní, že nacházíme v textech hned několik svědectví. My samozřejmě nebudeme uvádět všechna, ale spíše se zaměříme na různé praktiky.

Jak se dá snad již očekávat, okrádání byli především vězni. Pomineme-li zabavení veškerého majetku při příchodu do tábora, nezbývá snad již nic, co by mohlo být trestanci odejmuto. Nesmíme však zapomenout na milující rodiny a ostatní blízké, kteří se snažili svým trpícím v koncentracích jakkoliv pomoci. Zasílání balíčků s potravinami, ošacením, penězi a dalšími potřebnými i nepotřebnými věcmi tak bylo pro vedení tábora celkem výdělečné. Pokud měl tedy vězeň štěstí, že se balíček neopozdil, a tak se veškeré potraviny nezkazily, další případná újma zásilky se pak nabízela v samotném táboře. „Potraviny vybírali z balíčků soustavně, nechávali jen několik kostek cukru. Vídali jsme velitele, jak si odnášeli z balíčkárný napěchované aktovky. [...] Někdy bylo dáreků tolik, že je nespotřebovali ani velitelé, proto jimi krmili slepice a vepře.“¹²⁵ Nesmíme ale v tomto ohledu křivdit všem z vedení SS, našli se totiž i tací, kteří byli do rukou vězňů ochotni vydat dokonce větší část zásilky! „Obsah balíčků nám byl vydáván u hlavní brány zamřížovaným oknem lágrové pošty. Kus po kuse šára drtil, rozlamoval, vysypával, překrajoval, rozbaloval, takže jsme často dostali

¹²⁴ MLADSKÝ, Jan Pavel. *Návrat z pekla : Hrůzy koncentračních táborů v Osvětimi a Buchenwaldu*, c. d., s. 95.

¹²⁵ MICLÍK, Josef. *Vzpomínky z Terezína*, c. d., s. 65.

do šátku nebo do krabice, kterou jsme přidržovali pod mřížemi, osolené bonbony nebo pocukrované škvarky.“¹²⁶

Vězni měli možnost přijímat z domova i finanční podporu. Ta byla samozřejmě před vydáním jaksi zredukována¹²⁷. Je sice k podivu, že se vůbec nějaký obnos do určených rukou dostal, ale vedení tábora ani v tomto případě nepromarnilo šanci jednoduchého vyzískání stále potřebných peněz. „Nejnekrěst’anštějším vydíráním vyznamenala se kantina pro osazenstvo. [...] Prodejní cena byla u všeho zboží – hlavně jídel – horentní, i kdyby se bylo jednalo o zboží požitelné a regulérní. Za půl litru zkysané polévky se platilo 2,50 Kč, za půl litru zkysaného a ztuchlého bramborového salátu 7 Kč [...].“¹²⁸ Příslušníkům SS tak musíme přiznat výjimečný obchodnický talent. Ten ovšem narůstá do geniálních rozměrů, přesvědčme se v následující ukázce: „Kdo chce dostat tvaroh, musí koupiti jednu harmoniku. Lidová cena 12 Kč. Tvaroh prodán, harmoniky prodány, všichni spokojeni, rámusu až až až! Druhý den podniknuta razzie na obsah skříněk. Vše, co nebylo oficiálně povoleno, bylo ze skříněk odstraněno. Všechny večer zakoupené harmoniky propadly této očiště. Pořádek musí být! Asi za týden objevily se tytéž harmoniky na stole jako nezbytný dvanáctikorunový přídavek k tvarohu. Odbyt zaručen. [...] Po třetím prodeji byly ale harmoniky tak plné tvarohu, že již nebyly prodejné ani hladovým koncentrovaným otrokům.“¹²⁹ „Tak vypadal ten národní ‚socialismus‘ v praxi: vydělával a žil z těch nejchudších.“¹³⁰

Bezbřehé odírání vězňů o jejich skrovné prostředky bylo v koncentračních táborech nasnadě. Ale přímí svědci svými mnohými doklady poukazují i na enormní krádeže majetku říši: „Sta vagonů dřeva, desítky vagonů cementu,

¹²⁶ RUDOLF, Josef. *Byl jsem číslem 7809 - - : Hrůzy a zvěrstva v nacistických koncentračních táborech*, c. d., s. 91.

¹²⁷ ROBLÍNSKÝ, František. *Za dráty koncentráku*, c. d., kap. Tábor výdělečným podnikem první třídy, s. 51.

¹²⁸ Tamtéž, s. 52-53.

¹²⁹ ROBLÍNSKÝ, František. *Za dráty koncentráku*, c. d., s. 53.

¹³⁰ Tamtéž, s. 54.

železa, vápna, cihel, cementových rour, krytiny apod. bylo SS-many prodáno nebo vyměněno za poživatiny, za peníze, za víno, mošt, lihoviny, vepřový dobytek atd.¹³¹ Tedy takto prohnilým jádrem se mohla pyšnit ta velkolepá nacistická mocnost. Ovšem těžko mohl základ říše sestávat z méně proradných elementů, jak si dokážeme v následující kapitole.

1.13 INTELIGENCE SS-MANŮ

„Zločinecký typ úzkého čela, odstávajících uší, tvrdé brady. Gorylý ruce visí mu od těla. Málomluvný, tupý ve výrazu.“¹³² „[...] šárové, z velké části lidé naprosto negramotní a hloupí.“¹³³ Takto hodnotili přímí svědci své nadřízené, většinou však kritiky zůstaly pouze u jejich konstatování. Příčin, které vedly přímé svědky k takovým soudům o mentalitě vedení SS, se tak můžeme v komparovaných textech dobrat jen v nemnohých zmínkách. Ty přinášíme v následujících ukázkách: „[...] to byli lidé s inteligencí primitiva, neznající namnoze ani sečítat, násobit nebo dělit, lidé od přírody hloupí, kteří by nikdy nebyli schopni konati jakoukoliv užitečnou a plodnou práci. Jejich genialita, již rozhlášovali, se jevila pouze ve vraždění, v úžasné chlubitosti a v kreténské oddanosti ke svému vůdci. Jako doklad jejich inteligence uvádím. Vedoucí elektrotechnik si dal od českého vězně vypočítat měsíční plat, poněvadž mu byl oznámen plat v roční částce a on nebyl schopen, aby roční částku vydělil 12.“¹³⁴ „Tento výtečník počítal kubaturu dřeva tím způsobem, že si dal narovnat desky, kulatinu nebo trámy do hromad 1 m širokých a 1 m vysokých, pak metrem změřil délku a určil množství.“¹³⁵ Nabízí se tak jedno z možných objasnění páchaných

¹³¹ HRUBAN, Antonín. *Mauthausen : Z pobytu a života v německém koncentračním táboře třetího stupně*, c. d., s. 30.

¹³² ROBLÍNSKÝ, František. *Za dráty koncentráku*, c. d., s. 59.

¹³³ RUDOLF, Josef. *Byl jsem číslem 7809 - - : Hrůzy a zvěrstva v nacistických koncentračních táborech*, c. d., s. 90.

¹³⁴ HRUBAN, Antonín. *Mauthausen : Z pobytu a života v německém koncentračním táboře třetího stupně*, c. d., s. 31.

¹³⁵ Tamtéž, s. 31.

krutostí nadřizenými. Pokud tedy ti byli, jak dokládají přímí svědci, jaksi inteligenčně omezení, je pak nasnadě, že získaná funkce a s ní i pravomoci v koncentračních táborech jim vynahrazovaly jinak evidentní zaostalost. Svou nadřazenost nad mnohou inteligencí tak dokazovali rozličnými (výše uvedenými) bestiálními praktikami. Zároveň se těmito ukrutnostmi pokoušeli zakrýt svou primitivnost před sebou samými. Opět ale musíme podotknout, že se jednalo pouze o subjektivní dedukci. Pro její případné potvrzení by byla samozřejmě nutná zevrubnější analýza.

V nadcházející kapitole se znovu zaměříme na to, jak trestanci reagovali na mezní situace koncentračních táborů. Tentokrát však nebudeme brát na zřetel konkrétní mezní situace, naopak konkrétní reakci na příslušné krajnosti.

1.14 BŮH

Velmi pozoruhodnou, současně též protichůdnou, odezvou na fyzické i psychické vykořisťování člověka v koncentracích byla reflexe Boha, křesťanství. Je překvapivé, že zmínky k tomuto tématu nalezneme v celé polovině námi komparovaných textů. Nejsou sice namnoze obsáhlé, jak bychom snad mohli i předpokládat, ale zajímavé je, jak se tyto komentáře vzájemně zdatelně různí.

Vzhledem k tomu, že jeden z přímých svědků je kněz, nalezneme v jeho textu *Vzpomínky z Terezína*¹³⁶ celkem očekávané stanovisko, v němž je víra v Boha tím podnětným, díky čemuž se věznění lidé dokázali se zakoušeným utrpením vyrovnat. A právě to vyrovnání se s nastavší situací bylo v koncentračních táborech velmi důležité. Totiž pouze duševně silní jedinci (jak doložily již předcházející kapitoly) byli schopni tyto otřesné poměry přestát. Transparentní je to v kapitole *Kněží v Terezíně*¹³⁷, v níž poukazuje zejména na mnohé okolnosti, při nichž leckteré nevěřící či ve víře ochablé spoluvězně přivedl na pevnou víru¹³⁸. Díky ní, jak dosvědčuje svými příklady v uvedené

¹³⁶ MICLÍK, Josef. *Vzpomínky z Terezína*, c. d.

¹³⁷ Tamtéž, s. 75-82.

¹³⁸ Viz odkaz 40.

kapitole, se dokázali přenést přes mezní podmínky a zakoušené strasti v táboře. „»Odkud jen čerpáš svůj klid?« [...] Odpovídal jsem obyčejně s úsměvem: »Opírám se o Boha, ten je silnější než gestapo.«¹³⁹

„Bůh v koncentračním táboře ztratil na svém významu. Zde nebylo Boha. Tady vládl jen esák a smrt.“¹⁴⁰ Tento naprosto protichůdný úsudek nám ve svém dokumentu předložil Jan Pavel Mladský¹⁴¹. Zpočátku vytýká bezmeznou krutost, jež v koncentracích umlčovala víru v Hospodina. Následně pokládá výhradně jen víru čistě racionální za toliko možnou v takto krajních situacích. „Jedině vzpomínka na domov byla nejsvětějším božstvem, ovládajícím rozum i vůli, a u Čechů též vzpomínka na ujařmenou, krvácející vlast.“¹⁴² Příímý svědek tak velmi naléhavě upozorňuje na to, že pouze na sebe samého se mohl jedinec v takto mezních životních situacích spolehnout. Jsoucnost Boha ale důsledně nevyvrací pouze zmíenkami, z nichž vyplývá, že nacistický teror dokázal pokořit fakticky i Hospodina. Současně poukazuje na to, že Bůh trpícím v koncentračních táborech vlastně ani nepomohl: „Jedině esák vládl v koncentračním táboře nad lidskými životy, jak za dobré uznal, a Bůh mlčel –“¹⁴³

František Roblínský¹⁴⁴ se pak na víru v Boha obrací jako na to, co bylo nacistickým despotismem nejen trdně zhanobeno, rovněž také vykořistěno. „I nesporně největší lupiči všech dob, němečtí nacisté, vzali si do znaku znamení kříže. Hákovitě zahnutá ramena symbolisovala jeho bolestivé vetnutí do těla všech národů, kam Němci s tímto symbolem vpadli. [...] Milosrdenství a láska byly pošlapány. Znamení kříže dostalo se té největší potupy nad vchody do koncentračních táborů. Vlál tady jako symbol bolesti a hrůzy.“¹⁴⁵

¹³⁹ MICLÍK, Josef. *Vzpomínky z Terezína*, c. d., s. 76.

¹⁴⁰ MLADSKÝ, Jan Pavel. *Návrat z pekla : Hrůzy koncentračních táborů v Osvětimi a Buchenwaldu*, c. d., s. 52.

¹⁴¹ Tamtéž.

¹⁴² Tamtéž, s. 51.

¹⁴³ Tamtéž, s. 52.

¹⁴⁴ ROBLÍNSKÝ, František. *Za dráty koncentráku*, c. d.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 138.

Tři přímí svědci, tři různé reflexe: opora, marnost, pohana. Jan Pavel Mladský¹⁴⁶ poukazuje na marnou víru v Boha (jehož existenci posléze beztak popírá) vzhledem k nečinnosti, když se Jeho beránci ocitnou v tak krutých podmínkách. Naproti tomu se v dokumentu Josefa Mičlíka¹⁴⁷ dobíráme četných případů, v nichž víra byla jedinci značnou oporou. František Roblínský¹⁴⁸ se již neuchyluje k souzení víry jako takové, spíše se dotýká další z podlostí, která byla důsledkem nacistického teroru. Totiž pohanění křesťanské víry, jejíž symboly byly tak potupně zaprodány.

¹⁴⁶ MLADSKÝ, Jan Pavel. *Návrat z pekla : Hrůzy koncentračních táborů v Osvětimi a Buchenwaldu*, c. d.

¹⁴⁷ MIČLÍK, Josef. *Vzpomínky z Terezína*, c. d.

¹⁴⁸ ROBLÍNSKÝ, František. *Za dráty koncentráku*, c. d.

2. SOCIOLOGIE

V tomto, již poněkud méně obsáhlejším, oddíle bude naším východiskem sociologie. Zaměříme se na to, jak (moc) se lišilo postavení člověka v koncentračním táboře. I když byli trestanci v koncentracích považováni za nepřátele říše, ne všichni měli stejné podmínky. Ty se, především, odvíjely od jistého postavení, které jedinec zaujal mezi ostatními spoluvězni. K tomu prvotně došel proviněním, za něž byl odsouzen, pak také vlastním zapříčiněním (například viz kap. *Další perverzní způsob uspokojování sexuálních potřeb*), ale značnou roli hrála také národnost či ideologické smýšlení jedince. Naším záměrem je poukázat především na důsledek, který plynul z toho, jaké národnosti postava byla. Současně nahlédneme na to, jaké podmínky čekaly kněze, politické vězně i odsouzence (zloděje a vrahy). Výrazný akcent zaměřili přímí svědci ve svých textech také na ženy. Též na jejich postavení v koncentračních táborech neopomeneme nahlédnout.

2.1 ŽIDÉ

Rasová diskriminace byla v koncentračních táborech značná. U vedení SS však měli nejhorší postavení Židé. Přímí svědci na to upozorňují nesčetnými doklady o krutostech, které byli nuceni snášet lidé právě této národnosti. Šlo o důsledné potrestání za své provinění, tedy za svou židovskou národnost. „V Osvětimi byl každý Žid mučedníkem. Musel hořkost své rasy vychutnat až na dno. Židé nebyli vůbec považováni za lidi, a proto se s nimi zacházelo v každém jednání a v práci s bezpříkladnou brutalitou.“¹⁴⁹ Že důvodem utrpení Židů byla právě jejich rasa, se ale přímí svědci až tak často nezmiňují. Můžeme se domnívat, že snad předpokládali všeobecné povědomí právě o kontextu těchto historických událostí.

¹⁴⁹ MLADSKÝ, Jan Pavel. *Návrat z pekla : Hřízy koncentračních táborů v Osvětimi a Buchenwaldu*, c. d., s. 50.

Vzhledem k tomu, že žádný z komparovaných textů nebyl svědectvím jedince, který by byl židovské národnosti, nahlížíme tak na tyto situace skrze vyprávějící osobu, která byla svědkem daných událostí. Nejsou nám tedy zprostředkovány pocity, které sám přímý svědek zakoušel při jistém utrpení (jak tomu bylo v mnohých předchozích ukázkách), ale ‚pouze‘ pocity jedince, který byl pozorovatelem těchto martýrií. Je však zajímavé, že se v uvedených dokladech subjektivita přímých svědků projevuje jen nepatrně. Může to být důsledek různorodých pohnutek, ale předpokládáme-li, že přímí svědci tvořili texty s úmyslem poukázat na hrůznost v koncentračních táborech (každý už samozřejmě poukázal s rozličným záměrem viz kap. *Právo útrpné*), neměli pak například potřebu (někteří, a to v korespondenci právě se záměrem) tyto už tak strašné prožitky dále zveličovat. Nahlédněme tedy na svědectví, jež se zaměřují na podmínky Židů v koncentracích: „[...] každý Žid v Mauthausenu žil pouze několik hodin, ve výjimečných případech, a to jen za účelem důkladnějšího mučení, několik dnů.“¹⁵⁰ „Židé dostávali nejtěžší práce, při tom měli poloviční stravu. I při úředním hlášení museli se sami nazývat stinkender Jude (smradlavý žid).“¹⁵¹

Velmi otřesně působí také informace o počtu zavražděných Židů. Hrůznost číší například z dokladu Josefa Miclíka v textu *Vzpomínky z Terezína*¹⁵², kde ze čtyřiceti tisícového transportu z Osvětimi do Terezína cestu přežilo jen sto lidí! Podobně zdrcujících počtů se dočteme v textu Jana Pavla Mladského: „Za jediný rok, pokud bylo možno kontrolovat dovoz Židů do Osvětimi, zejména z cizích zemí, bylo podle povrchního odhadu zplynováno a utlučeno více než dvě stě padesát tisíc židovských přírůstků, nikde neregistrovaných a bez čísel.“¹⁵³

¹⁵⁰ HRUBAN, Antonín. *Mauthausen : Z pobytu a života v německém koncentračním táboře třetího stupně*, c. d., s. 70.

¹⁵¹ MICLÍK, Josef. *Vzpomínky z Terezína*, c. d., s. 69.

¹⁵² Tamtéž, s. 70.

¹⁵³ MLADSKÝ, Jan Pavel. *Návrat z pekla : Hrůzy koncentračních táborů v Osvětimi a Buchenwaldu*, c. d., s. 67.

Z hlediska našeho sociologického pojetí je tedy zřejmé, že byli Židé jinonárodními spoluvězni posuzováni jako sobě rovní, zároveň soucitně považováni za nejvíce trpící. Naproti tomu je zastánci nacistického despotismu pojímali jako tu nejspodnější ‚lůzu‘. „Byla-li některá mísa znečištěna průjmovým výkalem (splachovací zařízení selhávalo obvykle pro nedostatek vody), byl zavolán nejbližší přistižený žid a donucen mísu očistit jazykem. [...] A vzpíral-li se jeho žaludek přijmouti takovou pochoutku a vracel zarputile přijaté již dávky, musel jeho majitel slízat se země i tuto nečistotu úplně.“¹⁵⁴ „V heftlinské nemocnici prováděla se též sterilisace a kastrace Židů. [...] bylo záhadou, proč se tento zákrok provádí, když nedlouho potom byli tito židovští heftlinci vehnáni do plynových komor a usmrceni.“¹⁵⁵ To vynaložené úsilí však nacistům za kýžený výsledek stálo. Oni se nespokojili s tím, že mohli člověka zabít, vyžadovali jeho potupu, zbavovali ho veškeré lidskosti. U Židů navíc vskutku doslova.

Podobné mezní situace zažívali i Poláci a Rusové. Jak je ale zřejmé z komparovaných textů, jejich útrapy se oproti předcházejícím částečně lišily. Příímí svědci totiž v případě zmíněných národností spíše poukazují na značně bídné podmínky pro život naproti fyzickým trestům páchaných na Židech.

2.2 POLÁCI, RUSOVÉ

Zevrubnější svědectví o tom, jaké postavení se dostalo Polákům v nacistických koncentracích se dočteme zejména v textu Josefa Rudolfa¹⁵⁶. Ten se dokonce zmiňuje o důvodu, jež vedl nadřízené z řad SS k tomu, aby Poláky hrůzně utýrali. „V té době měli v lágru Poláci horší kurs než židé. Šárové byli naočkováni proti Polákům tvrzením, že Poláci vyvraždili v době německo-polské

¹⁵⁴ ROBLÍNSKÝ, František. *Za dráty koncentráku*, c. d., s. 132-133.

¹⁵⁵ MLADSKÝ, Jan Pavel. *Návrat z pekla : Hrůzy koncentračních táborů v Osvětimi a Buchenwaldu*, c. d., s. 50.

¹⁵⁶ RUDOLF, Josef. *Byl jsem číslem 7809 - - : Hrůzy a zvěrstva v nacistických koncentračních táborech*, c. d.

krise v Polsku mnoho německých soukmenovců.“¹⁵⁷ Jak se dalo očekávat, ani jejich situace nebyla v koncentracích nijak ulehčena. Oproti Židům sice nebyli (v korespondenci se svědectvími v komparovaných textech) mučeni rozličnými metodami, zato byli nuceni přežívat v extrémně špatných podmínkách: „Poláci, kteří byli ubytováni vedle apeláku v obyčejných stanech, zůstali však v kalikových letních uniformách přes celou zimu. Jejich stany byly obehnaný ostnatým drátem, takže Poláci se mezi nás z počátku vůbec nedostali. [...] My jsem měli hlad, ale ten se dal sotva srovnat s hladem, který měli Poláci. Dostali jen jednou denně vařenou řepu, nesolenou, k tomu pětinku chleba.“¹⁵⁸ „Vězni tam šíleli a vzájemně se vraždili.“¹⁵⁹

Jestli příslušníci SS zvolili způsob rychlejšího umučení, nebo pomalejšího utýrání krajními podmínkami nemělo na výsledné okolnosti celkem žádný vliv. V každém případě došli trýznitelé svého úmyslu, tedy zbavení se nežádoucích živlů. Stejně tak tomu bylo i v případě ruských zajatců. „Vraždění ruských důstojníků SS krvežíznivé bestie přímo sadisticky vychutnávali. Nejprve jim holí úplně rozbili a rozšvihali obličej a pak stříleli do břicha, aby jim způsobili co největší bolest.“¹⁶⁰

Tak nešťastné postavení měli tedy ruští a polští vězni v koncentračních táborech. V textech najdeme i mnohá svědectví o českých trestancích, ta ovšem nejsou do důsledku tak krutá, jako byla ta předešlá. V následující kapitole na ně tedy nahlédneme a současně na důvod, který vedl příslušníky SS k tomu, aby české vězně v koncentracích nutně potrestali.

¹⁵⁷ RUDOLF, Josef. *Byl jsem číslem 7809 - - : Hrůzy a zvěrstva v nacistických koncentračních táborech*, c. d. 60.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 59.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 60.

¹⁶⁰ HRUBAN, Antonín. *Mauthausen : Z pobytu a života v německém koncentračním táboře třetího stupně*, c. d., s. 88.

2.3 ČEŠI

Na detailnější utrpení Čechů v nacistických táborech se zaměřil především Antonín Hruban¹⁶¹. Jeho svědectví je ojedinělé v tom, že poukazuje na Čechy, jako na národ, který měl u vedení SS velmi špatné postavení. To se však nevztahuje na celou etapu druhé světové války, nýbrž k období po atentátu na říšského kancléře Reinharda Heydricha: „Po atentátu na Heydricha byli všichni Čechové, kteří byli zařazeni v trestní koloně, usmrceni, a to jednak shazováním se skály, jednak byli cestou stříleni.“¹⁶² „[...] jedině Čechové v roce 1941 a 1942 dostávali menší příděl chleba a v době, kdy vězni jiných národností měli pracovní volno, museli Čechové pracovat a večer po práci na shromažďovacím náměstí cvičit.“¹⁶³

Je celkem překvapivé, že se doklady o mučení a potírání českých vězňů v korespondenci s atentátem na R. Heydricha objevují pouze v jednom z našich textů (*Mauthausen*¹⁶⁴). Toto zjištění však můžeme vysvětlit tím, že autor uvedeného dokumentu nám jako jediný předkládá svědectví z tábora Mauthausen. A tak evidentně i druh koncentračního tábora může mít v autentických reflexích významnou roli, která se projevuje právě distinktivními rysy mezi komparovanými svědectvími. Je to však samozřejmě pouze jedna z variant, která se nabízí k vysvětlení uvedené okolnosti.

Kromě cíleného násilí na české vězně v důsledku atentátu na říšského kancléře si můžeme povšimnout utiskování také na českých politických vězňích. „Ten když zahlédl v červeném trojúhelníku, jímž byl označen politický vězeň na blůze a na kalhotách, písmeno T (Tscheche), ihned si našel způsob, jak vězně, příslušníka českého národa, důkladně potýrati.“¹⁶⁵

¹⁶¹ HRUBAN, Antonín. *Mauthausen : Z pobytu a života v německém koncentračním táboře třetího stupně*, c. d.

¹⁶² Tamtéž, s. 18.

¹⁶³ Tamtéž, s. 20-21.

¹⁶⁴ Tamtéž.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 26.

Závěrem této kapitoly je však třeba dodat, že se čeští vězni na základě komparace uvedených textů jeví spíše jako pozorovatelé hrůzných martýrií (obzvláště na Židech), než jako ti, kteří museli ta nejhorší zvěrstva nacistických despotů zakoušet. Také nesmíme opomenout zařadit české vězně k těm skupinám, jež měly mezi ostatními celkem dobré postavení. Snad jedinou výjimkou byl bývalý kočí českobudějovického pivovaru, který se přidružil k jednotkám SS¹⁶⁶. Jím totiž ostatní vězni, hlavně Češi, notně opovrhovali. Pohrdáno je však i Romskými příslušníky, na něž se zaměříme v následující kapitole.

2.4 ROMOVÉ, VRAZI A ZLODĚJI

Velmi zajímavé je postavení Romů v koncentračních táborech. Jsou totiž při jakékoliv zmínce přímých svědků považováni za největší vyvrhele mezi spoluvězni. „»Ale ta červená řepa, když kyše, to je mrcha, tu nežer a ponech ji cikánům. Tu snese jenom cikánský žaludek. Ty cikánské potvory by mohly sežrat třeba bečku té kysaniny a nic se jim nestane. Co jsem zde, ještě jsem neměl cikána, který by marodil se žaludkem ...«¹⁶⁷ „Což slepičí střeva, to bylo skutečně nějaké maso. Ale ještě téhož večera jsem pod naším blokem viděl slídícího cikána, který pojídal rozmoklou lepenkovou krabičku od cigaret.“¹⁶⁸ V našich textech často najdeme obdobná svědectví, kde jsou Romové vždy představeni jako lůza, jež se neštítí odporných počinů, namnoze na úkor ostatních spoluvězňů. Z žádných odkazů však není zcela zřejmé, proč byla právě tato sociální skupina (a to do důsledku) považována za největší vyvrhele. Jistě se mnohých podobných skutků dopouštěli v tak mezních situacích i ostatní vězni. Na Romy je však zaměřen podstatně výrazný akcent. Lépe si navíc nevedli v očích příslušníků SS. „Pro cikány to ovšem nebyl žádný problém. Pustili všechno do kalhot, zředu i zezadu, takže ve vagoně se rozšířil strašný zápach, který šára a jeho strážní

¹⁶⁶ Kolektiv bývalých vězňů. *Vzpomínky z koncentráků*, c. d., kap. Vyprávění o Terezíně, s. 46.

¹⁶⁷ RUDOLF, Josef. *Byl jsem číslem 7809 - - : Hrůzy a zvěrstva v nacistických koncentračních táborech*, c. d., s. 104.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 112.

necítili, protože vystrkovali nosy pilně z vagonu a nadávali na smradlavou cikánskou pakáž.“¹⁶⁹

Našli jsme ovšem zmínku, v níž se postavení Romů částečně zlepšuje. „Kápoové byli vybírání z německých zločinců z povolání (Berufsverbrecher) a cikánů.“¹⁷⁰ V první řadě je nutno dodat, že se jedná o jedinou kladnou (v užším slova smyslu) zmínku ze všech komparovaných textů. A následně je také třeba uvést, že toto kladné postavení koresponduje pouze se stanoviskem vedení SS, které pro své potřeby užívalo výhradně obdobná individua. Přesvědčit se o tom můžeme v textu *Vzpomínky z koncentráků*¹⁷¹, kde přímý svědek uvádí, že na vedoucí místa tábora dosazovali příslušníci SS zpravidla zloděje a vrahy.

2.5 POLITIČTÍ VĚZNI, KNĚŽÍ

Jedním z velmi častých důvodů, za který nacisté jedince odsoudili a poslali do koncentračního tábora, byla spolupráce s tajnou komunistickou organizací. Takoví vězni pak byli označeni jako političtí a svá postavení u vedení SS neměli zrovna nejpříhodnější. „Politických vězňů nešetři! Je prospěšnější pro nás a celý německý národ, když se zbavíme všech odpůrců co nejrychleji a vždy zbude ještě dosti otroků, kteří budou muset pro nás pracovat.“¹⁷² Mnohdy se tak stali těmi, na nichž s oblibou příslušníci SS vykonávali své kruté praktiky. „Nebo si vyhledávali jmenovitě některé politické vězně podle záznamů z politického oddělení tábora a ty pak příšerným způsobem mučili v místnosti pro denní pobyt.

¹⁶⁹ RUDOLF, Josef. *Byl jsem číslem 7809 - - : Hřízy a zvěrstva v nacistických koncentračních táborech*, c. d., s. 46.

¹⁷⁰ HRUBAN, Antonín. *Mauthausen : Z pobytu a života v německém koncentračním táboře třetího stupně*, c. d., s. 16.

¹⁷¹ Kolektiv bývalých vězňů. *Vzpomínky z koncentráků*, c. d., kap. Vyprávění o Flossenbürgu, s. 70-71.

¹⁷² HRUBAN, Antonín. *Mauthausen : Z pobytu a života v německém koncentračním táboře třetího stupně*, c. d., s. 47.

Navráťivší se kamarádi, pokud byli ještě schopni pohybu, měli polámaná žebra, rozbité hlavy, polámané údy.“¹⁷³

Mezi spoluvězni pak měli tito političtí vězni povětšinou postavení dobré. Je ale třeba podotknout, že se o politických věznicích (tj. komunistech) důsledněji zmiňovali právě samotní přívrženci komunismu. V kolektivním vnímání kněžích je to pak už poněkud jinak. Kněze vedle komunistů řadíme pouze v důsledku toho, že ve vztahu k ostatním kapitolám oddílu *Sociologie* se jedná o jediné skupiny, jež se s danou situací vyrovnávaly na základě svého ideového přesvědčení, které má ovšem všeobecně uznávané zákonitosti. Tímto tedy opravdu nechceme tuto ideu považovat za jakoukoliv myšlenku v širším slova smyslu, která vězňům dokázala pomoci v překonání prožívaných krutostí.

Nahlédneme-li tedy na to, jak vnímali kněze ostatní spoluvězni, dojdeme k závěru, že jimi byli přijímáni vždy kladně. „Každý faráře politoval, neboť v táboře prodělali jistě očistec.“¹⁷⁴ „Všichni se k nám chovali s velikou úctou – nepamatuji se na jedinou posměšnou poznámku – a snažili se ulehčiti nám podle možnosti naše utrpení. Znali dobře nenávisť, s jakou na nás hleděli němečtí páni Židé a kněží musí býti postříleni, protože jsou největšími nepřáteli Říše!“¹⁷⁵ Ovšem jak prozrazuje poslední ukázka, jinak tomu už bylo u příslušníků SS. Ti totiž vnímali kněze jako vyvržence, kteří jsou pro novou říši naprosto neakceptovatelní (což můžeme samozřejmě tvrdit o většině uvězněných v táborech). „Všichni museli do lomu. Kolik jich tam zahynulo, nikdo neví. Stav kněžský za nacistického režimu byl persekovován nejvyšší měrou.“¹⁷⁶

¹⁷³ HRUBAN, Antonín. *Mauthausen : Z pobytu a života v německém koncentračním táboře třetího stupně*, c. d., s. 12.

¹⁷⁴ RUDOLF, Josef. *Byl jsem číslem 7809 - - : Hrůzy a zvěrstva v nacistických koncentračních táborech*, c. d., s. 87.

¹⁷⁵ MICLÍK, Josef. *Vzpomínky z koncentráku*, c. d., s. 75.

¹⁷⁶ RUDOLF, Josef. *Byl jsem číslem 7809 - - : Hrůzy a zvěrstva v nacistických koncentračních táborech*, c. d., s. 84.

2.6 ŽENY

Na utrpení, jež zakoušely v koncentračních táborech ženy, jsme poukázali v již kap. *Martýria žen a dětí*. My se však nyní zaměříme právě na to, jak byly pojímány z hledisek sociologických, o nichž se zmínili přímí svědci. Předně je třeba poznamenat, že jsou to opět doklady, jež nám nebyly v textech předloženy přímými svědkyněmi, nýbrž přímými svědky. Tudíž se opět jedná o doklady (podobně v kap. *Židé*), jichž byli autoři textů svědky. Nezažili je tedy oni sami.

Většina přímých svědků se zmiňuje o tom, že ženy neměly v koncentracích žádných výhod, ani ulehčení proti mužům. „Tatáž zvěrstva, totéž ubíjení, prohlídky práce schopných, odvlékání za živa do plynu, to vše prožívaly ženy daleko drastičtější způsobem nežli muži.“¹⁷⁷ Přímými svědky, tedy spoluvězni, jsou ženy v těchto případech považovány za opravdové mučednice. V očích vedení SS však byly na stejné úrovni, jako jejich mužské protějšky, což bylo zřejmé i na stejně tvrdé práci, kterou byly ženy nuceny vykonávat podobně jako muži. „Ženy v lágru byly vesměs ke všemu netečné, osudem a bitím otupělé, takže u nich vznikala zvířecí lhostejnost k vlastnímu tělu, k životu a celému okolí. [...] Vydržela-li žena v koncentračním táboře v Rajsku dva, tři měsíce, stala se automatem, robotem. [...] Koncentrační tábor je proměnil v mrtvé duše.“¹⁷⁸

Naproti tomu jedinou zmínkou, a tak velmi překvapující, je svědectví Josefa Miclíka: „Kromě mužů byly v Terezíně vězněny i ženy, ke konci jich bylo na 600. Měly cely jako my a konaly práce pro ně přiměřenější: šily a žehlily úřednické prádlo, hotovily slaměnou obuv, pečovaly o úklid v četných kancelářích nebo pracovaly v hospodářství.“¹⁷⁹ Zní to až neuvěřitelně vzhledem k výš uvedeným dokladům ostatních přímých svědků. Ale právě v tomto případě se můžeme opět odkázat na fakt, na nějž jsme poukázali v kap. *Češi*. Tedy stanovisko, že podstatné je, z jakého tábora nám přímý svědek své doklady prezentuje. Na základě toho se pak můžeme dobrat právě třeba i těchto značně protichůdných svědectví.

¹⁷⁷ MLADSKÝ, Jan Pavel. *Návrat z pekla: Hrůzy koncentračních táborů v Osvětimi a Buchenwaldu*, c. d., s. 63.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 64, 65.

¹⁷⁹ MICLÍK, Josef. *Vzpomínky z Terezína*, c. d., s. 29-30.

ZÁVĚR

V prvním oddíle, *Mezní situace*, jsme nahlédli na podmínky, které museli vězni v koncentračních táborech zakoušet. Především jsme se zaměřili na to, jaký způsob si trestanci vybrali k tomu, aby se s utrpením (myšleno obecně) v koncentračních táborech vyrovnali. Z toho následně vyvstalo, že se s tak krajními situacemi velmi často vypořádali různorodě. V případech, v nichž to bylo signifikantní, jsme tak konfrontovali tuto nesourodost. Především jsme vycházeli z typů charakteru člověka tak, jak je rozčlenil ve svém textu Tzvetan Todorov¹⁸⁰. Za účelem důslednějšího rozlišení jsme si pak toto dělení poněkud upřesnili. Typ »sebezáchovný«, vedle typu »mravního«, jsme tedy diferencovali ještě na podtypy »zachovávající život« a »uspokojující potřeby«.

Avšak jedinec, jak jsme se sami přesvědčili, nebyl do důsledku vyhraněn pouze mravně či sebezáchovně. V tomto ohledu záleželo vždy na situacích, jelikož každou mohla postava řešit způsobem různým, díky čemuž bychom tutéž postavu mohli ohodnotit jak mravně, tak v situaci jiné naopak sebezáchovně. Reakce jedinců se však přímo úměrně odvíjely od záměru, s nímž přímí svědci k textům přistupovali. Nejmarkantnější to pak bylo v případě *Vzpomínek z koncentráků*¹⁸¹, jehož autory byli komunisté. Ti totiž právě věrné komunisty důsledně předkládali jako postavy mravní. Naproti tomu v ostatních textech se přímí svědci nevyhraňují prezentování pouze mravních charakterů, ale poukazují i na mnohé sebezáchovné činy spoluvězňů, byť mezi vlastenci či přáteli. Je totiž samozřejmé, že v takto krajních situacích nebyly postavy schopné pouze činů mravních.

Jak jsme se již zmínili, a současně se vyjevilo ve světle našich úvah, zásadním pro všechna svědectví uvedená v komparovaných textech byl záměr, s nímž přímý svědek k textu při jeho vzniku přistupoval. I přesto, že dokumenty vystupují jako (autentické) reflexe z koncentračních táborů druhé světové války, jsou ovlivněny právě subjektivními záměry přímých svědků, o nichž jsme se

¹⁸⁰ TODOROV, Tzvetan. *V mezní situaci*, c. d.

¹⁸¹ Kolektiv bývalých vězňů. *Vzpomínky z koncentráků*, c. d.

zmínili (viz kap. *Právo útrpné*). Josef Miclík¹⁸² se svým textem pokusil poukázat na to, že i tak kruté podmínky lze přežít s vírou v Hospodina. Velmi protichůdně ale působí dokumenty Kolektivu bývalých vězňů¹⁸³ a Jana Pavla Mladského¹⁸⁴. Oba se totiž dožadují neodkladné pomsty na těch, kteří zapříčinili tato (v dokumentech zmíněná) zla. V prvním případě se tak děje v zájmu budující se socialistické vlasti, aby nebyla již ničím podobně hrůzným ohrožována. V případě druhém jde přímému svědku o důslednou satisfakci pro všechny, kteří doplatili na tyto kruté podmínky svým životem. František Roblínský se zaměřil na utrpení lidí v koncentracích, stejně tak Antonín Hruban jehož text se značně orientoval na krutosti zažitých událostí. Naproti tomu se Josef Rudolf pokusil o podání celistvého svědectví bez důrazů na vybraná fakta. Tyto záměry jsou však pouze naší subjektivní dedukcí, která vychází z komparace textů. Je samozřejmé, že původní záměry přímých svědků mohly být odlišné.

Do oddílu mezní situace jsme ale nezařadili pouze výše uvedené elementy. Současně jsme předložili výrazně kruté podmínky a praktiky vedení SS, abychom poukázali na to, že si lidé v nacistických koncentračních táborech prožili skutečná martyria. Kromě hrůzných způsobů vražd, týrání či prznění žen i chlapců jsme poukázali na pohřbívání mrtvol, které byly mnohdy ještě využity jako praktický materiál. Naše zmínka patřila i okrádání vězňů, ale i nacistické říše samotnými příslušníky SS, v neposlední řadě jsme dotkli inteligenční úroveň vedení SS, která nám jejich mnohé praktiky vysvětlila. Snad jsme tak dosáhli jednoho z původně vytčených cílů, aby se tedy případný čtenář dokázal vyhranit soudobému proudu, jež toto historické období vnímá značně bezděčně.

Ve druhém oddíle, *Sociologie*, jsme se pokusili nahlédnout na to, jak byli jedinci pojímáni jednak svými spoluvězni, jednak příslušníky SS. Tím jsme se pokusili o takové zpracování postavení vězňů v koncentračních táborech, které

¹⁸² MICLÍK, Josef. *Vzpomínky z Terezína*, c. d.

¹⁸³ Kolektiv bývalých vězňů. *Vzpomínky z koncentráků*, c. d.

¹⁸⁴ MLADSKÝ, Jan Pavel. *Návrat z pekla : Hrůzy koncentračních táborů v Osvětimi a Buchenwaldu*, c. d.

snad není natolik obvyklé. Je zřejmé, že největší martýria si z tohoto hlediska zažili Židé, Poláci a v neposlední řadě i ženy.

Jsme si vědomi, že jsme nerozebrali vše, co se v námi komparovaných textech nabízelo. Pokusili jsme se však nahlédnout, z našeho hlediska, na to nejdůležitější. Zajímavé by bylo i hlubší zpracování otázky Romů ze sociologického hlediska, kteří byli v koncentračních táborech považováni výhradně za vyvrhele. Tedy niternější prozkoumání toho, proč se Romy v koncentracích namnoze opovrhovalo. Současně se nabízí prostudování kompozice, jelikož její různorodost je v rámci textů též interesantní.

TECHNICKÉ POZNÁMKY

Citace, které jsme v našem textu užívali, jsme důsledně opisovali tak, jak se objevovaly v komparovaných dokumentech. Neopravovali jsme tedy případné chyby, které se tam vyskytly. Stejně tak jsme činili u názvů kapitol, které jsme uváděli přesně tak, jak byly napsány v textech.

Nutno také dodat, že jsme k veškerým úsudkům docházeli pouze ve vztahu ke komparovaným textům. Je tedy možné, že nemusí nutně korespondovat se soudobě poplatnými fakty. Nám ale především šlo o prezentování těchto dokumentů.

Pouze v rámci zmínek o jedincích romské národnosti jsme se rozhodli užívat pojmu ‚Romové‘ místo ‚cikáni‘, který se vyskytuje v textech. Činíme tak vzhledem k soudobým konvencím.

Postavy židovské národnosti uvádíme jako ‚Židy‘. V textech se totiž objevovaly jak se začátečním písmenem velkým, tak malým. Vzhledem k tomu, že se jedná právě o národnost, sjednotili jsme v našem textu toto užívání na výše uvedený pojem s velkým počátečním písmenem.

ANOTACE

Příjmení a jméno autora: KOSTOHRYZOVÁ Romana

Instituce: Ústav bohemistiky, Filozofická fakulta, Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích

Název práce: Vybledlé lebky beznadějí na ostnatých drátech se chvějí

Vedoucí práce: doc. PaedDr. Michal Bauer, Ph.D.

Počet stran: 66

Počet titulů použité literatury: 10

Klíčová slova: koncentrační tábor
mezní situace
svědectví
Tzvetan Todorov
Miloslav Petrušek

Bakalářská práce se věnuje tématu koncentračního tábora, které se vyskytuje v české próze v období 1945 až 1948. Specializovali jsme se na podmínky právě v koncentračních táborech a chování, současně i pozici jedince v takto krajních situacích. Při výběru textů jsme se orientovali na tituly pozapomenuté či opomíjené. Stěžejním záměrem práce je připomínka poměrů v koncentračních táborech za druhé světové války tak, aby se případný čtenář dokázal vyhranit vůči soudobé tendenci, jež vede k vnímání těchto historických událostí jako něčeho samozřejmého. Zároveň se pokusíme nahlédnout na pozoruhodně rozličná stanoviska, jež zaujali autoři textů k daným svědectvím.

ANNOTATION

Author's surname and name: KOSTOHRYZOVÁ Romana

Institution: Czech studies institute, philosophical faculty, South Bohemian
University in České Budějovice

Title of the work: On the sharp points of barbed wire pale skulls of no hope gyre

Leader of the work: doc. PaedDr. Michal Bauer, Ph.D.

Number of the pages: 66

Number of the titles of used literature: 10

Key words: concentration camp
extreme situation
testimony
Tzvetan Todorov
Miloslav Petrussek

Bachelor work dwells on a theme of a concentration camp which appears in a Czech prose during 1945 and 1948. We specialized in the conditions and behaviour in concentration camps together with a position of a single person in such extreme situation. During our text choosing we focused on the titles which are a little forgotten or underrated. The main intention of this work is to remind the relationship in the concentration camps during the World War II in such way that every relevant reader can manage to become distinct from the contemporaneous movement which leads to perception of these historical events as something common. Simultaneously we will try to have a look at remarkably different stands which the authors of the texts took to the existing testimonies.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BOLOTON, Johnatan, et al. *Nový historismus*. Edited by Marek Sečkař, Olga Trávníčková. 1. vyd. Brno : Host, 2007. 318 s. Teoretická knihovna. ISBN 978-80-7294-217-6.

HRUBAN, Antonín. *Mauthausen : Z pobytu a života v německém koncentračním táboře třetího stupně*. 2. vyd. V Prostějově : Vydavatelství spolek, 1945. 122 s.

Kolektiv bývalých vězňů. *Vzpomínky z koncentráků*. 1. vyd. Úpice : Svaz osvobozených politických vězňů, 1945. 87 s.

MICLÍK, Josef. *Vzpomínky z Terezína*. 1. vyd. V Praze : Československé akciové tiskařské a vydavatelské podniky, 1945. 88 s.

MLADSKÝ, Jan Pavel. *Návrat z pekla : Hrůzy koncentračních táborů v Osvětimi a Buchenwaldu*. 1. vyd. Praha : Slovanské nakladatelství Jos. Elstner, 1945. 101 s.

PETRUSEK, Miloslav. *Sociologie a literatura*. 1. vyd. Praha : Československý spisovatel, 1990. 120 s. ISBN 80-202-0165-3.

Poslední dopisy. 1. vyd. Praha : Svoboda, 1946. 80 s.

ROBLÍNSKÝ, František. *Za dráty koncentráku*. 2. vyd. Praha : nákladem autora : Antonín Plechatý [distributor], 1945. 157 s.

RUDOLF, Josef. *Byl jsem číslem 7809 - - : Hrůzy a zvěrstva v nacistických koncentračních táborech*. 1. vyd. V Brně : Novela, 1945. 226 s.

TODOROV, Tzvetan. *V mezní situaci*. Přeložila Kateřina Lukešová. 1. vyd. Praha : Mladá fronta, 2000. 328 s. Souvislosti; sv. 20. ISBN 80-204-0853-3.